

Achtergrondinformatie over de Islam voor leerkrachten PEGO (3 ASO – 5)

Samenstelling: Daniël De Waele

Inhoud

Geschiedenis van de islam	3
Mohammed.....	3
De vier rechtgeleide kaliefen.....	4
De Oemayyaden	5
De Abbasieden.	7
De versplintering van het kalifaat	8
Naar moderne tijden	9
 Stromingen	10
Sjiïsme.....	10
Salafisme	11
Alawisme	12
Volkse islam.....	12
 Heilige boeken.....	13
De Koran - Vorm	13
Koran - Opschriftstelling.....	14
Theologie van de Koran.....	14
Afgeschafte koranverzen (abrogatie).....	15
Koranuitleg	15
Gebruik van de Koran	16
Koran en Bijbel	16
De Hadith.....	17
Sjaria	18

Mensenrechten	19
Vrouwenrechten.....	20
 Apollogetisch deel	24
God en Allah: dezelfde God?	24
De Bijbel vervalst?	25
Jezus niet gekruisigd?	27
Mohammed in de Bijbel voorzegt?	29
Hoe komt Mohammed aan zijn kennis? (Bronnen van de Koran)	30

Geschiedenis van de islam

Mohammed

In de Koran wordt Mohammed voorgesteld als *rasoel*, ‘gezant van God’, die zoals Mozes (Tora), David (Psalmen) en Jezus (Evangelie) een boek heeft gebracht. Mohammed is wel het ‘zegel der profeten’, hij brengt de uiteindelijke en laatste openbaring.

Al vroeg ontstonden biografieën over Mohammed. Ibn Isjaaq (704-768) heeft een geschiedenis van de islam geschreven (vier boekdelen) waarin hij met behulp van oudere bronnen het leven van Mohammed beschrijft. Ibn Hisjaan (gest. 833) heeft die, van aantekeningen voorzien, weer uitgegeven, Al-Waqidi (748-822) concentreerde zich in *kitaat al-maghazi* op de krijgsverrichtingen van Mohammed. Die biografieën, die meer dan 100 jaar na Mohammed zijn ontstaan, schetsen dan wel een vrij duidelijk beeld van Mohammeds wedervaren, wetenschappelijk gezien is echter niets zeker. Naast materiaal dat historisch zou kunnen zijn, vinden we ook duidelijk legendarische verhalen.

Zo worden geboorte en kindertijd van Mohammed omgeven door legenden. Tijdens de zwangerschap zou zijn moeder een licht van haar hebben zien uitgaan dat tot in Syrië straalde; een jood voorspelde de ster onder dewelke Mohammed zou geboren worden; twee in wit geklede mannen zouden het hart van de kleine Mohammed hebben gereinigd van een zwart klompje; een christelijke monnik zou tussen Mohammeds schouders het ‘zegel van het profeetschap’ hebben waargenomen.

De biografieën vertellen ons volgend verhaal. Mohammed werd geboren in 570 n.Chr. in een welgestelde koopmansfamilie behorende tot de Qoeraisj-stam die zich in Mekka had gevestigd. Al vroeg verloor hij zijn ouders en werd als wees opgevoed door zijn familie. Later huwde hij de weduwe Chadiedja (595). Mohammed maakte kennis met het geloof van joden, christenen, polytheïsten, en ook met de visie van de ‘godzoekers’, *haniefe*: Arabieren die een vorm van monotheïsme aanhingen en zich daarbij op de ‘godsdienst van Abraham’ beriepen. Volgens de overlevering heeft Mohammed in 610 een ervaring gehad, een visioen, waarin de engel Gabriël hem verkondigde dat hij de gezant van God was. Reeds enige tijd had hij de behoefte gevoeld zich terug te trekken op de berg Hira om er te mediteren. De openbaringen verontrusten hem, maar zijn vrouw Chadiedja en haar neef Waraqa, die christen was, drukten hem op het hart de openbaringen ernstig te nemen. Pas na drie jaar verkondigde Mohammed openlijk wat hij tot dan toe met stukken geopenbaard had gekregen: God als de enige God, de machtige, die dankbaarheid van de mens eist, die verwacht dat mensen naar elkaar zullen omzien, in het bijzonder naar wezen, weduwen en armen en die de mensen zal oordelen op de dag des oordeels. Die boodschap viel niet in de smaak bij de rijke handelaren van Mekka die zich plachten te bezondigen aan uitbuiting. Daar kwam bij dat de bedevaarten naar de Kaäba in Mekka, een cultuscentrum voor allerlei goden, veel opbrachten: Mekka was dank zij de Kaäba een economisch centrum. Dat dreigde verloren te gaan met die nieuwe godsdienst van Mohammed. Slechts enkele familieleden, vrienden en armen toonden zich ontvankelijk voor Mohammeds boodschap.

In 622 trok Mohammed van Mekka naar Medina (de *Hidjra*, ‘emigratie’, begin van de islamitische jaartelling), op uitnodiging van de inwoners aldaar, die van hem verwachtten dat hij een einde zou maken aan de sociale en politieke onrust. Velen daar namen de islam aan. Mohammed werd de scheidsrechter voor de rivaliserende stammen, die zich door zijn toedoen met elkaar verzoenden; zij worden Mohammeds ‘helpers’ (*ansaar*) genoemd, de ‘emigranten’

uit Mekka (*moehadjiroen*) werden door hen opgevangen. Zo ontstond de eerste moslingemeenschap (*oemma*); er had een overgang plaatsgevonden van stamverwantschap naar geloofsgemeenschap. Maar in Medina bleef er ook tegenstand van kleine polytheïstische clans en van de joden. Die laatsten beschouwde Mohammed aanvankelijk als zijn bondgenoten, zij werden 'lieden van het boek' genoemd. Maar zij bekeerden zich niet, erkenden hem niet als profeet. Dat had tot gevolg dat Mohammed een aantal dingen in zijn godsdienst wijzigde, zo werd de gebedsrichting (*qibla*) veranderd van Jeruzalem naar de Kaäba. De joden werden op militair vlak niet langer vertrouwd, zij zouden Mohammed meer dan eens hebben verraden en werden daarom door de moslims aangevallen en verdreven. Van één joodse stam werden zeshonderd mannen afgeslacht, hun vrouwen en kinderen werden verdeeld onder de moslims.

Daarna volgden een reeks oorlogen tegen Mekka, waarvan de overwinning bij Badr in 624 belangrijk was. Na zes jaar trad Mohammed Mekka binnen, nu zonder strijd te hebben gevoerd. De Kaäba werd gereinigd van de godenbeelden. De Qoeraisj, tegen wie Mohammed had gevochten, werd amnestie verleend en de Mekkanen gingen over tot de islam. In twee jaar tijd bracht Mohammed het grootste deel van Arabië onder zijn gezag, door diplomatie of door strijd. De aanvankelijk vriendelijke houding tegenover de christenen sloeg om in vijandschap, waarschijnlijk na een nederlaag tegen de Byzantijnen in 629. Alle niet-moslims in veroverd gebied werden verplicht een hoofdelijke belasting te betalen. Joden en christenen werden geduld als beschermde minderheden. Kort nadat Mohammed Mekka had ingenomen, werd hij ziek. Hij stierf in Medina, 63 jaar oud (632).

De vier rechtgeleide kaliefen

Na Mohammeds dood waren er heel wat bedoeïenenstammen die afvielen van de islam (*ridda*: afval), en de onderlinge rivaliteit tussen de stammen dreigde weer een probleem te worden. Mohammed had verzuimd zijn opvolging te regelen, maar na enig overleg verkoos men Aboe Bakr (wiens dochter Aisja Mohammeds vrouw was), als opvolger (= kalief, politiek, juridisch en religieuze gezagsdrager). Deze verklaarde dat hij de *soenna*, het exemplarische voorbeeld van Mohammed zou navolgen. Aboe Bakr onderwierp de afvallige bedoeïenenstammen en verenigde het schiereiland onder islamitisch gezag. De rooftochten naar het noorden, in Syrië, Irak en Iran, mondten al vlug uit in echte oorlogen tegen Byzantium en het Sassanidische (Perzische) rijk. In 634 werd het Byzantijnse leger verrassend verslagen, en werd een hele hap uit het Byzantijnse rijk genomen.

Aboe Bakr had als opvolger Oemar aangeduid (diens dochter Hafsa was ook een vrouw van Mohammed). Oemar voerde een nieuwe tijdrekening in die aanving met de Hidjra. De krijgslust van de Arabische bedoeïenen, die traditioneel uitmondde in onderlinge oorlogen, werd nu afgeleid naar buiten, door het vooruitzicht van rijke buit. Zo werden in een verbazend tempo grote gebieden van Byzantium en Perzië, die elkaar door lange onderlinge oorlogen hadden uitgeput, veroverd. De islam gaf daartoe de geestelijke kracht, een kracht die alleen maar toenam omdat de overwinningen bewezen dat God aan hun kant stond (een redenering die in alle godsdiensten voorkwam). Waarschijnlijk zag men het als een religieuze plicht de islamitische staat zo ver mogelijk uit te breiden. Onder Oemar werden veroverd: Syrië, Palestina, het Sassanidische rijk en Egypte (de monofysitische kopten ervoeren de verovering door moslims als een bevrijding van de orthodoxe Byzantijnse heerschappij). Enkele malen ondernamen de Arabieren een poging om Constantinopel te veroveren, maar dat mislukte. Ook Palestina werd veroverd en Jeruzalem werd de derde heilige stad van de islam. Op de rots waar Abraham zijn zoon wou offeren, zou Mohammed zijn hemelvaart begonnen zijn. De

joden kregen weer toegang tot Jeruzalem, wat hen door de Romeinen en later door de christelijke Byzantijnen verboden was geweest. De laatste rest van de voormalige joodse tempel, die als stort werd gebruikt, werd ritueel gereinigd. In Caesarea, centrum van de christelijke theologie, werd de bibliotheek, de grootste uit die tijd, verwoest.

In de veroverde gebieden werd de bevolking niet geïslamiseerd. Wel werden joden en christenen verdreven uit Arabië: dat moest louter islamitisch worden. In de veroverde gebieden bleven de moslims gescheiden van de bevolking leven, als een militaire kaste in garnizoensplaatsen. Men liet de sociale en administratieve structuur intact, die werd nu in dienst gesteld van de veroveraars. Niet-moslims werden niet aangemoedigd zich te bekeren. Er waren alleen een aantal christelijke Arabische bedoeïenenstammen, die al in het veroverde gebied woonden, die zich bekeerden, evenals enkele ambtenaren die nu in dienst stonden van de moslims. Bekerings van de islam naar een andere godsdienst waren streng verboden. Polytheïsten moesten zich wel bekeren tot de islam. De 'lieden van het Boek': christenen, joden, maar ook zoroastriërs, konden hun geloof behouden. In het voormalige Byzantijnse gebied konden monofysitische en nestoriaanse gelovigen hun eigen geloofsvisie nu vrij beleven (wat onder Byzantijns gezag niet mogelijk was). Er was dus een zekere tolerantie tegenover niet-moslims. Zij hadden de status van beschermelingen, maar waren wel tweederangsburgers, doorgaans uitgesloten van de hoogste bestuurskringen, verplicht tot het betalen van belasting (die minder hoog was dan onder de Byzantijnen), vrijgesteld van de (veel geringere) *zakat* en van legerdienst.

Oemar werd vermoord, naar het schijnt door een ontevreden slaaf. De derde kalief was Oethman (schoonzoon van Mohammed). De veroveringen stokten. Oethman werd later verweten vooral bezig te zijn geweest met het veiligstellen van de belangen van zijn familie, de Oemayyaden. Hij zorgde voor de redactie van de Koran: losse soera's werden verzameld (Oemar had hier al voorbereidend werk gedaan), en geordend, niet naar inhoud maar naar lengte. Nu de Koran vaste vorm had, ontstond een pril begin van exegese (*tafsir*) en begon men verhalen over de profeet te verzamelen (*soenna*).

Kalief Oethman werd vermoord door een geloofsgenoot. Ali, neef en schoonzoon van Mohammed, werd nu tot Kalief gekozen. Hij zette onbekwame gouverneurs af (benoemd door Oethman) en zorgde voor een eerlijker verdeling van de krijgsbuit. Een probleem was dat hij de moordenaars van Oethman niet berechtte, hij was juist met hun steun tot kalief verkozen. De gouverneur van Syrië, Moeawiya, neef van Oethman, verwierp Ali als kalief. Het gevolg was een burgeroorlog, waarin Ali aanvankelijk succes had, maar uiteindelijk het onderspit moest delven. Moeawiya en zijn Oemayyaden familie kwamen nu aan de macht. Terwijl de partij van Ali (*sjiat Ali* > *sjiieten*) meende dat Ali door Mohammed al van bij aanvang als leider (*imam*) van de oemma, de geloofsgemeenschap, was aangewezen.

De Oemayyaden

Onder de Oemayyaden werd Damaskus de hoofdstad van het islamitische rijk. Gedurende een kleine eeuw zouden veertien kaliefen uit deze dynastie elkaar opvolgen. Het kalifaat werd zo een monarchale instelling. Hun aandacht ging vooral uit naar politiek, naar de organisatie van het rijk, waarin steeds meer Byzantijnse tradities werden overgenomen. Er ontwikkelde zich een bureaucratie waarin ook christenen een hoge functie bekleedden. Moeawiya, de eerste Oemayyadische kalief, breidde het rijk uit tot in Tunesië in het westen, en tot de Oxus in het oosten. Meer naar het einde van de Oemayyadenperiode werd het rijk nog uitgebreid tot het

tegenwoordige Oezbekistan en de Indus. In het westen werd de rest van Noord Afrika en Spanje ingenomen.

De sjiieten ondertussen vonden dat Ali's zoon recht op het kalifaat had. De oudere zoon Hassan verzaakte aan het kalifaatschap (al ontkennen sjiieten dit, Moeawiya zou hem dit onthouden hebben). Toen Moeawiya's zoon Yariid zijn vader opvolgde, riepen de sjiieten de jongere zoon van Ali, Hoessein, uit tot kalief. Vanuit Mekka trok deze met een aantal getrouwen richting Irak, waar hij met zijn groepje bij Karbala eenvoudigweg werd afgemaakt. Sjiieten interpreteren Hoesseins dood als martelaarschap. In de loop der tijd werd die met steeds meer legenden omgeven. (Over sjiiïsme, zie achteraan).

Een belangrijke kalief onder de Oemayyaden was Abd al Malik (685-705). Hij liet de rotskoepel bouwen op het tempelplein in Jeruzalem. De islam moest zorgen voor eenheid in de zo ver uit elkaar liggende gebieden. Hij bevorderde sterk de arabisering van het rijk door Arabisch als officiële taal in te stellen en een islamitische munt in te voeren. De kunst en architectuur kregen een typisch islamitisch karakter. Daarnaast werden afbeeldingen van het kruis verboden en werden in Egypte ook islamitische teksten op kerken aangebracht. Later werden sommige kerken omgevormd tot moskeeën.

Onder de Oemayyaden kwam de islamitische rechtspraak tot ontwikkeling. Er werden rechters aangesteld, *kadi's*, die afgevaardigden waren van de gouverneurs. De rechterlijke uitspraken waren niet gebaseerd op Koran of Hadith, men ging af op eigen verstandelijk inzicht en/of gewoonterecht. Dat had tot gevolg dat er nogal wat verschillen in rechtspraak bestonden. Er waren echter ook groepen die zich bezonnen over de Koran als basis voor het recht, en die ook juridische adviezen (*fatwa's*) gaven. Zij zouden het gewoonterecht islamiseren. Pas in de laatste decennia van de Oemayyadische periode zou dit theoretisch reflecteren in praktijk worden omgezet. In die tijd ontstonden de verschillende rechtsscholen. De consensus onder de rechtsgeleerden werd vervolgens retrojecteerd naar de begintijd van de islam, naar Mohammed zelf.

In de latere Oemayyadenperiode werd de kalief steeds meer een soort keizer, omringd door zijn hofhouding. De regering werd geleid door professionele ambtenaren. De Arabische stamcultuur verdween langzamerhand, samen met de segregatie tussen Arabieren en autochtonen. Reeds vóór de islam kenden de Arabieren een systeem waarbij voormalige slaven door een stam konden worden opgenomen, al bleven zij ondergeschikt. Deze status werd nu verleend aan de bekeerlingen uit de overwonnen volken: zij werden de 'cliënten' van een beschermheer. Deze cliënten werden steeds talrijker en gingen op den duur de meerderheid vormen, en in naam van de islam gelijke rechten opeisen.

In de theologie werd de verhouding tussen goddelijke beschikking en menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid een centraal probleem. De Oemayyadenleiders vonden dat God alles beschikte, wat hun feitelijke macht legitimeerde. In stedelijke milieus voelde men meer voor het idee van de verantwoordelijkheid van de mens. Zeker het kwaad kon men niet aan God toeschrijven. Dat betekende dat ook van de kalief kon worden geëist dat hij verantwoording aflegt.

Een oom van Mohammed was Al Abbas, wiens nakomelingen, de Abbasieden, nu aanspraak maakten op het kalifaat. Zij grepen de macht. De elite van de Oemayyaden werd op bloedige wijze afgemaakt. Eén Oemayyade, Abd ar Rachman, wist te ontsnappen naar Spanje, waar de Oemayyadendynastie aan de macht zou blijven tot de 11e eeuw. Daar ontstond nu een klein kalifaat, onafhankelijk van dat van de Abbasieden.

De Abbasieden.

Het regeringscentrum van de Abbasieden werd de nieuw gestichte stad Bagdad in Irak. Het leger bestond nu voor een groot deel uit niet-Arabieren, zoals Turken. De geprivilegieerde status van de Arabieren was voorbij. Talrijke niet-Arabieren vonden hun weg naar de elite. Alle moslimgelovigen waren gelijk. Het belang van het Arabisch als omgangstaal nam toe, ook onder christenen die het Arabisch zelfs in hun liturgie gingen gebruiken. De kaliefen regeerden autocratisch. Tegenover het zoroastrisme, jodendom en christendom bestond een grote tolerantie. Heel wat ambtenaren waren niet-moslims. Alleen ‘kettters’ zoals de manicheeërs werden terecht gesteld.

Maar de tolerantie zou afbrokkelen. De 5^e Abbasiedenvorst, Haroen al Rasjied (786-809), van wie bekend is dat hij gezantschappen uitwisselde met Karel de Grote, hield zich nogal bezig met godsdienstige zaken. Zo stuurde hij een brief naar de Byzantijnse keizer met argumenten tegen de drie-eenheid en de goddelijkheid van Jezus. Hij gaf opdracht dat niet-moslims in zijn rijk herkenbaar moesten zijn aan hun aparte kleding, en liet – na een militaire confrontatie met Byzantium – heel wat kerken in zijn rijk afbreken. Een keerpunt in de tolerantie van minderheidsgroepen kwam onder Kalief al Moetawakkil (846-861). Hij vaardigde een decreet uit tegen ‘beschermden joden en christenen’, waarnaar later meermaals zou verwezen worden bij anti-joodse en antichristelijke verordeningen. Hij sloot het ‘Huis der wijsheid’ in Bagdad (een centrum voor wetenschap), en vernietigde ook het mausoleum van Hoessein in Karbala, een sjiietisch centrum.

Onder de Abbasieden verzamelde men verhalen over de profeet Mohammed en over de veroveringen van de eerste kaliefen. At Tabari (839-923) ordende die chronologisch in zijn ‘Annalen van de profeten en koningen’. Van de hand van Al Balladoeri (gest. 892) was het ‘Boek van de veroveringen’. Grote invloed ging uit van de Perzische cultuur en wetenschappelijke kennis nam toe (geneeskunde, wiskunde, astronomie,...). Maar men maakte ook kennis met het neoplatonisme, waardoor sommigen buiten de Koran om een hogere weg naar God hoopten te vinden. Ook de meer rationele Griekse filosofie werd door Arabieren verkend. Dat bracht een spanning met zich mee die we later in de christelijke scholastiek ook aantreffen: gelooft men in de openbaring of geeft men voorrang aan het verstand?

Vanaf de 9^e eeuw kregen de grote hadithverzamelingen vorm (Al Boechari, Moeslim, ...): neergeschreven overleveringen over het doen en laten van Mohammed, die men bepalend ging vinden voor de eigen manier van leven. Nu werd de Hadith naast de Koran een bron van gelijke rang, in de praktijk zelfs van hogere rang. (Vgl. Tora en Talmoed, Bijbel en kerkelijke traditie). Dat had zijn gevolgen voor het recht. Het recht was nu niet meer iets dat door rationele verheldering en logisch redeneren tot stand kwam, zoals eertijds de kadi's hadden voorgestaan. Nu waren het de godsdienstwetenschappers, de *oelama*, die waakten over de juiste uitvoering van het *goddelijk* recht, dat ze gebaseerd hadden op Koran en Hadith, op hun interpretatie daarvan. Zo werd recht ondergeschikt aan, kreeg het zijn legitimatie uit, het morele gezag van de profeet. In de 8^e – 9^e eeuw vormden zich de vier grote rechtsscholen. De zelfstandige rechtsvinding (*idjtihad*) werd steeds meer ingeperkt; in de 10^e eeuw de ‘deur naar de zelfstandig rechtsvinding’ gesloten. Sinds die tijd ligt het recht, dat zich uitspreekt over alle aspecten van het leven, volgens de grote meerderheid van de moslims vast.

Behalve het recht kende ook de theologie een belangrijke ontwikkeling. Ook hier was de centrale vraag of de theologie moest uitgaan van de traditie (Hadith) of van de ratio (*kalaam*, ‘woord’). Ibn Hanbal (780-855) was de vertegenwoordiger van de traditionalistische theologie. Hier werden Koran en Hadith letterlijk geïnterpreteerd. Menselijk redeneren werd

niet normatief bevonden. De rationele theologie werd verdedigd door de moetazila. Zij waren niet zozeer rationalistisch (het vervangen van de openbaring door het verstand) als wel rationeel: Koran en Hadith werden uitgelegd met behulp van het verstand. De Moetazila hadden belangstelling voor Griekse filosofie, fysica, antropologie, hermeneutiek en bouwden daarmee een coherent wetenschappelijk wereldbeeld op. Kalief Al Mamoen mengde zich nogal in religieuze zaken en maakte de visie van de Moetazila verplichtend. Hij riep daartoe zelfs een inquisitie in het leven. Een latere kalief echter hief die inquisitie weer op en stelde zich aan de zijde van de traditionalisten. Tot vandaag is de traditionele visie de algemeen aanvaarde (verplichte).

De versplintering van het kalifaat

In de 9^e en 10^e eeuw kreeg het Abbasiedische rijk af te rekenen met de tanende macht van de kalief, met toenemende macht van de Turkse regimenten in het Abbasiedische leger, met een moeilijke financiële situatie en zelfs een economische recessie. Het grote rijk viel uiteen in verschillende kleine staten en kalifaten. Die versplinterde macht verklaart ook het succes van de eerste kruistocht en de vestiging van de kruisvaarderstaten.

Een kort overzicht. De Oemayyaden vormden al sinds de opkomst van de Abbasieden een eigen kalifaatje in Spanje. In de 10^e eeuw regeerde in Iran (Perzië) de dynastie van de Boeyieden. Voor de vorm lieten zij de Abbasiedische kalief aan de macht, maar hij had in Iran niets te zeggen. De Turkse Seldsjoeken namen in de 11^e eeuw de macht over in Iran en Irak. Ook zij bedienden zich van de marionettenkaliefen, de werkelijke macht was in handen van de sultan ('heerser'). Zij brachten de Byzantijnen een vernietigende slag toe en veroverden Klein Azië. Na 1200 zorgden de invallende Mongolen voor een ongelooflijke verwoesting in de oostelijke streken van het voormalig rijk, waarbij de laatste Abbasidische kalief werd omgebracht. In Noord Afrika, Egypte, waren de sjiïetische (ismaïlietische) Fatimieden aan de macht van de 10^e tot de 12^e eeuw (genoemd naar Fatima, dochter van Mohammed), al bleef het gewone volk soennitisch. In de 13^e eeuw kwamen de Turkse Mamelukken (voormalige slavenmilitairen) er aan de macht. De Ottomanen namen de macht over in Klein Azië en later ook op de Balkan.

Zoals in het jodendom de rabbijnen zorgden voor een nieuwe vorm van jodendom na de verwoesting van Jeruzalem en de uitdrijving van de Joden uit Palestina, zo gaven de oelama, de islamitische wetgeleerden, een nieuwe vorm aan de islam na de ondergang van het kalifaat. De oelama waren de specialisten in recht en theologie, kenners van Koran en Hadith. Zij zorgden voor hogere opleidingen in madrassa's. De studenten moesten de Koran van buiten kennen, kregen rechtswetenschap, theologie, geschiedenis (Hadith), spraakkunst, maar geen wetenschappelijke vakken zoals natuurkunde, wiskunde of filosofie. Hanbaliëten (volgelingen van Ibn Hanbal) kregen steeds meer macht. Zij traden op tegen prostitutie, het drinken van wijn, tegen andere groepen als de Moetazila. Zo ontstond een orthodoxie waarbij de gedachte postvatte dat de meerderheid de waarheid heeft, waarbij de soennieten onfeilbaar zijn in geloofszaken en recht.

Naast de dominantie van het recht in de godsdienst ontwikkelde zich het soefisme (van *soef*: wol, de kleding). Oorspronkelijk waren soefi's asceten die in grensgebieden strenden voor de uitbreiding van het geloof. Pas na de tijd van de Abbasieden werd de klemtoon gelegd op de innerlijke ervaring van eenheid met God, waartoe een aantal stappen gevolgd diende te worden. Soefi's kantten zich echter niet tegen de sjaria, zij overstegen die. Na de periode van de Abbasieden werd het soefisme een volksbeweging. Sommigen kregen ook enige

belangstelling voor filosofie, al was het lastig die te integreren in hun denken, omdat die immers de waarheid buiten de openbaring om wilde vinden. Doorgaans beriepen Soefi's zich op de Koran, die zij a.h.w. met het hart lazen. Al Ghazzali (1058-1111) slaagde erin de sjaria organisch met de soefi-islam te verbinden.

Reeds in de Abbasiedische tijd waren er een aantal belangrijke filosofen geweest die zich verdiepten in de filosofie van Aristoteles – naar zij meenden, want in werkelijkheid ging het om het neoplatonisme van Plotinus. Elk probeerde op zijn manier de verhouding filosofie – openbaring te verduidelijken. Een hoogtepunt in de filosofie werd bereikt met Ibn Sienna (Avicenna, 980-1037). Maar met Ibn Rusjd (Averroes, 1031-1147) werd het eindpunt al bereikt: de oelama, die altijd al erg wantrouwig hadden gestaan tegenover de filosofie, behaalden de overhand.

De dominantie van de traditionalisten zou leiden tot verstarring van de islam. Een belangrijk vertegenwoordiger van de traditionalisten was Ibn Taymieya (1263-1328). Deze ideoloog van de oelama stond in de traditie van de hanbalieten. Hij riep op tot verzet tegen de Mongolen, werd bekend voor het terechtstellen van een christen die Mohammed zou hebben beledigd, trad op tegen soefi's, filosofen, sjiieten en tegen de cultus rond heiligen en graven in de soennitische islam. Hij was tegen alle vernieuwing en wou terug naar de loutere Koran, Hadith en de sjaria die daaruit voortgekomen is. Zijn werk 'Politiek van de wet' werd de leidraad voor fundamentalisten; in de 18^e eeuw zou Al Wahhab zich daardoor laten inspireren, het 'wahhabisme' werd de ideologie van de Saoedi's (of 'salafisme').

De islam verspreidde zich ook, dit keer niet met geweld maar via handelaars en kolonisten, naar Maleisië en Indonesië (13^e – 15^e eeuw). In West Afrika en Soedan ging de uitbreiding van de islam dan wel weer met geweld gepaard.

Naar moderne tijden

In India kwamen de Mogols aan de macht: moslims regeerden over het grootste deel van het Indiase subcontinent, maar bleven een minderheid. Vanaf de 17^e eeuw kwam hun gebied steeds meer in de macht van Britse kolonisatoren.

In Iran kwamen vanaf 1500 de Safawieden aan de macht, zij maakten er de sjiietische godsdienst tot staatsgodsdienst. Nu pas vormden sjiieten een geografisch afgegrensde groep. Soennieten werden vervolgd en gedeporteerd. Er werden nieuwe rituelen voorgeschreven om het lijden van Hoessein te herdenken (*asjoera*). Sjiietische moellahs (equivalent van soennietische oelama) vonden niet dat de poorten van de *idjtihad* gesloten waren, er bleef ruimte voor nieuwe interpretatie. Na de Safawieden namen Turken die in hun dienst stonden de macht over: de Qadsjaren. In de 19^e eeuw kwam Iran in de invloedssfeer van Rusland (in het noorden) en Engeland (in het zuiden).

Verschillende Turkse volken kregen steeds meer macht, wat zou leiden tot het ontstaan van het Ottomaanse rijk. In 1453 viel de christelijke stad Byzantium. In Anatolië werden christenen door de Turken onderdrukt en volgde bekering tot de islam, terwijl in de Balkan een betrekkelijk tolerant regime heerste, zodat deze landen voor het grootste deel christelijk bleven. Ook Syrië, Egypte en West-Arabië werd veroverd, zodat de Turken het beheer kregen over de heilige steden Mekka en Medina. Dit Ottomaanse Rijk zou blijven bestaan tot de 1^e Wereldoorlog.

Anders dan in Europa kreeg het autonome verstand geen ruimte in de door oelama's beheerste islam. Filosofie en natuurwetenschap kwamen er niet tot bloei. Kritisch onderzoek naar de Koran en Hadith waren al helemaal onmogelijk omdat die (zeker de Koran) beschouwd werden als Gods woorden. Wel werden moslimlanden geïnspireerd door westerse noties als vaderlandsliefde en nationalisme. Op economisch vlak werden ze steeds afhankelijker van de Europese machten. Er ontstonden hervormingsgezinde bewegingen: seculiere, bewegingen die terug naar de oorspronkelijke islam wilden, en bewegingen daar tussenin. In de 19e en 20e eeuw werden steeds meer islamitische landen door westerse bezet, tot die islamitische landen weer een voor een hun onafhankelijkheid herwonnen.

Stromingen

Sjiïsme

Sjiïeten maken zo'n 10 à 15 % uit van de islamitische gelovigen. We vinden ze vooral in Iran, Irak, Libanon en langs de kusten van de Perzische golf. Dat betekent dat ze in het Midden Oosten dus toch bijna 50 % van de gelovigen uitmaken, en zelfs de meerderheid in olieproducerende landen. Na de dood van Mohammed was er een groep (*Sjiat Ali* = partij van Ali) die diens neef en schoonzoon Ali als opvolger wenste. De meerderheid van de gelovigen koos echter voor een andere opvolger, Aboe Bakr. Men noemde zijn aanhangers soennieten (*soenna* = traditie). Ali werd dan wel de vierde kalief, maar zijn nakomelingen werden alleen erkend door de sjiïeten, de soennieten kozen weer voor andere opvolgers, en zo werd de scheiding een feit tot op vandaag. Het is echter niet alleen het probleem van opvolging dat de twee groepen scheidt, ook op vlak van geloof zijn er verschillen.

De soennitische opvolger of *kalief* (plaatsbekleder van Mohammed) concentreerde zich op de politieke leiding, terwijl de religieuze leiding eigenlijk berustte bij het volk en haar imams. De soennitische imams zijn gewoon 'leiders' die elke vrijdag voorgaan in de moskee. Bij de sjiïeten is er maar één imam, die in de bloedlijn van Ali staat, en die de politieke en religieuze leider is van de *hele* geloofsgemeenschap. Hier is de imam een bijzonder mens, zowat een heilige aangezien hij zonder zonde is, en hij is degene die feilloos de koran kan uitleggen.

Men deelt sjiïeten in naar gelang het aantal imams die zij erkennen. De belangrijkste zijn: de Zaïdieten (vijf imams), de Ismaëlieten (zeven imams) en de Imamieten (12 imams) die nu de grootste groep vormen, vooral in Iran. Zij geloven dat respectievelijk de vijfde, zevende en twaalfde imam zich verborgen hebben om aan het eind der tijden weer te verschijnen als Mahdi ('hij die geleid wordt') en recht en gerechtigheid te herstellen. Als hij verschijnt zal dat samen met Hoessein en Jezus zijn. Voordat dit gebeurt zullen er tekenen zijn die christenen bekend zijn uit het boek Openbaring. Tot die tijd wordt de laatste imam vertegenwoordigd door de ayatollahs, geestelijke leiders.

Belangrijk voor de sjiïeten is het martelaarschap van Ali en Hoessein. Ali werd vermoord in 661 door de kharidjieten, een soort fundamentalisten die de Koran alleen letterlijk interpreteerden en van zichzelf vonden dat zij alleen de 'zuiveren' waren. Mohammeds kleinzoon Hoessein kwam om bij de slag bij Karbala in 680. Daar streed hij met een groep van 72 mannen tegen een overmacht van 4000 tegenstanders, goed wetende dat het zijn ondergang zou worden. Deze daad wordt gezien als een opoffering die Hoessein onderging voor de mensen. Zijn dood werd een daad van verlossing. Op *asjoera*, een religieuze feestdag, houden de sjiïeten een grote optocht, waarbij zij het martelaarschap van Hoessein herdenken

en heropvoeren: gelovigen geselen zichzelf om deel te hebben aan het lijden van Hoessein. Het doet denken aan optochten van katholieken op de Filipijnen, waar op Goede Vrijdag mannen zich geselen om vergeving van zonden te verkrijgen.

“Op de tiende dag, de dag van de processies, komt de herdenking tot een hoogtepunt. Mannen en jongens lopen in optochten van vele honderden door dorpen en van tienduizenden in steden. Hele pelotons van mannen beuken gelijktijdig op hun borst, hun hand tot holle vuisten samengeknepen, die zo harder weergalmen tegen hun ribbenkast. En bij iedere stap, bij iedere klap klinkt het ‘o Hoessein, o Hoessein...’ Sommigen gaan nog verder. Ze slaan zichzelf niet met hun vuisten, maar met dorsvlegels van kettingen, die aan het uiteinde een mesje hebben. Ze slaan de vlegels eerst over de rechter- en dan over de linkerschouder, keer op keer, tot het bloed over hun rug loopt. Een paar snijden zelfs met een mes in hun voorhoofd, zodat het bloed rijkelijk over hun gezicht stroomt en zich mengt met hun tranen. De aanblik ervan vervult zelfs de meest vastberaden toeschouwers met ontzag en sacrale afschuw.” L. Hazleton, De tweespalt na de profeet, 217.

Salafisme

Het salafisme is een strekking binnen de soennitische islam, die de islam wil terugbrengen tot zijn oorspronkelijke, zuivere vorm. Alle veranderingen van na periode van de vier eerste kaliefen moeten ongedaan gemaakt worden. Bijgelovige opvattingen en praktijken van het soefisme, volksgeloof, heiligenverering en de grafcultus worden verboden. Het soefisme wordt onderdrukt. Zelfs de grafmonumenten van Mohammed en zijn eerste gezellen in Medina werden verwoest, en in Kerbela, de belangrijkste sjiiitische bedevaartsplaats in het huidige Irak, ook het graf van Hoessein, wat de sjiieten tot heden toe niet hebben vergeven. Arabië telt niet één heiligengraf meer, op dat van de profeet na. Maar ook elke aanpassing aan de moderne wereld wordt afgewezen. Het salafisme is de officiële ideologie van Saoedi Arabië. Dit salafisme heeft drie strekkingen.

- Een eerste is de puristische stroming, die geweld vermijdt. Zij verwacht wel van een moslim dat hij zijn leven volledig inricht zoals God dat bevolen heeft. Aan de moderne tijd mogen geen toegevingen gedaan worden. Men mag dus ook niet deelnemen aan politiek, want dat betekent al te gauw dat men toegevingen moet doen aan de islam.
- Het *politiek salafisme* laat politiek wel toe, maar alleen als het doel ervan is het oprichten van de ideale islamitische maatschappij. Geweld is toegestaan als een islamitisch land wordt aangevallen, niet voor het verspreiden van de islam. Daarmee nemen ze een andere houding aan als de kaliefen destijds. Het geloof mag alleen door vreedzame zending worden verbreid.
- De *extremistische stroming* vindt de jihad, na de geloofsbelijdenis, het belangrijkste kenmerk van de islam. Moslim kun je alleen zijn als je deelneemt aan de strijd, als je je leven wil opofferen voor God. Zij vinden dat de islam zich in zo'n grote crisis bevindt dat het nodig is het hoogste wat je hebt te offeren, en dat is je leven. Deze extremisten (of jihadisten) willen de strijd opnemen tegen het Westen, dat volgens hen uit is op de vernietiging van de islam. Het Westen doet dat door de jeugd te verleiden tot een gemakzuchtig leven met muziek, seks, hippe kleding. Op economisch vlak kent het Westen een systeem waarbij rente gebruikt wordt, wat door de islam verboden is. En op politiek vlak zorgen Westerse machten ervoor dat Arabische dictaturen zoals in Arabië, kunnen overleven, ten koste van de moslimbevolking die in eigen land onderdrukt wordt.

Alawisme

De Alawieten vormen een geloofsgemeenschap die zich uit de sjiitische islam heeft ontwikkeld. Men vindt ze vooral in Noordwest Syrië, Turkije en Libanon. (Niet te verwarren met Turkse Alevieten). Deze stroming is gesticht door Hosein ibn Hamdan Chasibi (10 e eeuw). Alawieten geloven dat de 12 sjiitische imams de enige rechtmatige opvolgers van de profeet Mohammed zijn. Alawieten vereren zoals sjiieten Ali als opvolger van Mohammed, maar anders dan de sjiieten zien zij in hem ook de manifestatie van Allah (wat voor zowel sjiieten als soennieten een stap te ver is). Traditioneel werd de alawitische geloofsleer geheim gehouden onder mannelijke ingewijden; maar tegenwoordig is toch best een en ander bekend.

Alawieten beschouwen zich als het uitverkoren volk. Dat blijkt o.a. uit hun geloof in reïncarnatie: niet-Alawieten reïncarneren als dieren, Alawieten als Alawiet. Allah is één en volkomen transcendent. Doorheen de geschiedenis heeft Allah zich geopenbaard in de vorm van een drie-eenheid, het laatst in de drie-eenheid van Ali – en daaraan ondergeschikt - Mohammed en Salman al Farisi (de Pers). Zon en maan worden gezien als de verblijfplaats van deze drie-eenheid; men vereert het licht dat de essentie van Allah is. De Koran staat centraal, maar de sjaria wordt niet geaccepteerd. Het idee is dat Alawieten de diepere betekenis van de sjariawetten hebben doorgrond, en derhalve vrij zijn van de wet. De islamitische spijswetten volgen zij evenmin na. Met de vijf zuilen van de islam hebben zij weinig op. Behalve soennitische en sjiitische feesten vieren zij ook de christelijke feesten kerstmis en Pinksteren. Brood en wijn spelen een belangrijke rol in hun rituelen.

Sjiieten beschouwen de alawieten als moslims. Het zijn hun zgn. ‘kleine broers’. De meeste soennieten echter (vooral salafisten) beschouwen de alawieten als ongelovigen. Orthodoxe soennieten vinden dat Alawieten om hun geloofsafval moeten worden gedood. Dat heeft tot gevolg gehad dat zij vaak vervolgd werden. Alawieten hebben geen eigen publieke gebedshuizen maar onder maatschappelijke druk bezoeken ze soennitische of sjiitische moskeeën. Zij passen de (ook onder sjiieten bekende) *taqiya* toe: het recht om het eigen geloof te verzwijgen en zich voor te doen als sjiiet of soenniet om zich voor vervolging te vrijwaren. Onder het Franse mandaat in Syrië en door de opkomst van de seculiere Ba’at partij en de staatsgreep door de president Hafze al Assad (1970) kregen de Alawieten de ruimte om zich te emanciperen. Veel Alawieten bekleeden belangrijke posities in het regime. Tegenwoordig zijn Alawieten doorgaans seculier en zijn ze liberaler dan de meeste soennieten.

Volkse islam

Veel eenvoudige moslims beleven hun geloof niet zoals de officiële islam voorschrijft. Vaak komt er ook bijgeloof bij kijken. Dat komt waarschijnlijk omdat de islam God ziet als oneindig groot en ver verheven boven de mens, zodat God voor het gevoel van de mens niet makkelijk te benaderen is. Dan heeft men de neiging zijn toevlucht tot middelaars te nemen.

Bij Afrikaanse moslims vinden we vaak dat voorouders geraadpleegd of vereerd worden. Op een andere manier bezoeken veel moslims in Marokko en Turkije de graven van heilige mannen. Zij hopen daardoor deel te krijgen aan de *barakah* van de heilige: zijn zegen. Zoals in het katholieke volksgeloof hebben sommige ‘heiligen’ hun eigen specialisatie: genezing tegen een bepaald ziekte, onvruchtbaarheid wegnemen, enz. Men gelooft dat de *barakah* kan overgebracht worden op een voorwerp, bijvoorbeeld een zakdoek, die je dan bij je kunt houden. (Vergelijk Handelingen 19:11-12). Vanuit de orthodoxe islam stelt men dat de gelovige wel mag gaan naar het graf van een heilige om er te bidden tot God, maar niet tot de heilige. Evenzo komt de *bakarah* die men bij het graf kan krijgen van God, niet van de heilige.

“De waarzeggerstenten op de soeks (markten) in oosterse landen krijgen veel bezoekers. Veel migranten hebben hun land verlaten en hun heil gezocht in het westen nadat zij een waarzegger geraadpleegd hadden. Waarzeggers van professie ontvangen hun klanten thuis en maken indruk door gecompliceerde, mysterieuze handelingen. Zij ‘zien’ de toekomst in een glazen bol, handpalm of koffiedik en vertellen de klant wat ze zien. Deze komt daardoor de toekomst te weten en dat geeft hem of haar een stukje macht. Ziet de waarzegger een toekomst vol gevaren en teleurstellingen voor de klant als hij naar het westen gaat, dan is dat reden om er nooit heen te gaan. Maar ziet de toekomst er daar rooskleurig uit, dan kan dat een bevestiging zijn om naar het westen te gaan.” (Uit: Moslims en bijgeloof).

“Veel moslims zijn ervan overtuigd dat onheil, zoals ziekte, bezetenheid, onvruchtbaarheid, rampen of tegenslag, wordt veroorzaakt door de macht van het boze oog. Het boze oog, waarover ook gesproken wordt in Matt. 20:15 en Marc. 7:22, is het jaloerse oog, de begerige blik waarmee een persoon iets of iemand wenst te bezitten. Daarmee komen onheilspellende krachten los die de naaste bedreigen. Op allerlei manieren en met allerlei middelen dient het boze oog bezworen of afgeleid te worden. Daarbij bedient men zich dikwijls van amuletten die het kwaad afwenden of in zich opnemen. Er zijn allerlei voorwerpen die dichtbij een kind opgehangen kunnen worden om het onheil af te wenden: het handje van Fatima, de vijfpuntige ster, gekalligrafeerde teksten, een klein koranboekje, enz. (Uit: Moslims en bijgeloof).

Sir Ahmadu Bello, eens eerste minster van noord-Nigeria, vermeldt: “Als iemand ziek werd, konden we daar niets anders tegen doen dan gebeden offeren en water drinken waarin de juiste spreuken waren afgewassen”. Kenneth Little die het Mende-volk van Sierra Leone, waaronder veel moslims, bespreekt, merkt op: “De koran wordt beschouwd en gebruikt als een natuurlijk medicijn. Het wordt gebruikt om een krachtig tovermiddel te maken door een soera in het Arabisch op een houten bordje te schrijven, vervolgens de Arabische lettertekens er af te wassen en het water ervan in flessen te doen. Deze flessen dienen er toe de bezitter ervan te begiftigen met leiderskwaliteiten.

Heilige boeken

De Koran - Vorm

De Koran (*Qoer’aan*: ‘lezing’, ‘voordracht’) is niet zo omvangrijk, hij is kleiner dan het Nieuwe Testament. De Koran bevat 114 *soera*’s (hoofdstukken) met iets meer dan 6200 *aya*’s (verzen). De *soera*’s zijn niet chronologisch, naar hun lengte onderverdeeld van lang naar kort (behalve de eerste). Er zijn verzen die aan Mohammed geopenbaard werden in Mekka (610-622, tot de emigratie) en verzen die hem in Medina werden geopenbaard (622-632). Er zijn 82 *soera*’s uit Mekka en 32 uit Medina. Bovenaan elke *soera* wordt vermeld of ze Mekkaans of Medinensisch zijn, maar er zijn ook *soera*’s die gemengd zijn. De Mekkaanse verzen zijn kort en poëtisch, de Medinensische zijn langer, prozaïscher en bevatten allerlei voorschriften. De Koran is geschreven in ‘koranisch Arabisch’: een tamelijk eigensoortig Arabisch dat niet samenvalt met het standaard Arabisch. Heel wat passages zijn nauwelijks te begrijpen, ook voor Arabischtaligen. Modern onderzoek houdt het erop dat het koranisch

Arabisch een mengtaal is van Arabisch en Aramees, iets wat de Koran zelf ontkent (16:103). Het koranisch Arabisch is een medeklinkerschrift, waarbij sommige tekens voor verschillende klanken staan. Om die klanken te onderscheiden werden later (vanaf 678 maar vooral in de 8^e en 9^e eeuw) diakritische tekens toegevoegd, waardoor de tekst uiteraard geïnterpreteerd werd. Daarnaast werden ook tekentjes geplaatst voor klinkers, die evenmin in de oorspronkelijke tekst staan (vgl. Hebreeuws), maar die zelden een andere betekenis geven.

Koran - Opschriftstelling

Volgens sommige overleveringen was het de eerste kalief, Aboe Bakr, die de tot dan toe mondeling overgeleverde openbaring op schrift liet stellen. Bij oorlogen van Aboe Bakr tegen afvalligen, kwamen namelijk veel 'bewaarders' om. 'Bewaarders' waren gelovigen die hele stukken Koran uit het hoofd kenden. Men voelde dat het nodig was een en ander op papier te zetten. Men ging korangedeelten verzamelen, zowel de mondelinge als de gedeelten die geschreven waren op papyrus, palmbladeren, stukjes leer.

Volgens anderen nam de derde kalief Oethman daartoe het initiatief, of corrigeerde en vervolledigde hij de verzamelingen van Aboe Bakr. In ieder geval kwam onder de regering van een canonieke uitgave van de Koran tot stand. Oethman beval wel alle andere versie te vernietigen, maar in de praktijk bleven ze nog eeuwenlang bestaan; de soefi's zouden daaruit hun inspiratie halen. In de belangrijke centra van de Koranstudie reciteerde men de Koran (van Oethman) nog steeds in veel opzichten op verschillende manieren, met tekstvarianten en met een andere manier van voordragen. Men aanvaardde zeven manieren van lezen, en daartussen hoeft geen volkomen overeenkomst te bestaan. Uiteindelijk heeft één enkele manier van lezen het gehaald. Deze lezing lag aan de basis van de 'standaarduitgave van de Koran', in 1923 in Egypte uitgegeven. Deze geniet het meeste aanzien en wordt het meest gebruikt.

Theologie van de Koran

De Koran is geïnspireerd door Allah, wat betekent dat die *letterlijk* door een engel werd *gedicteerd* aan Mohammed. Men kan zeggen dat het Woord Gods 'boek' geworden is (vgl. het christendom: Gods Woord is 'vlees' geworden: Jezus). De Koran heet vrij van alle dwalingen en tegenstrijdigheden. Soera 2:2 *Dat is het boek, waaraan geen twijfel is, een leidraad voor de godvrezenden.*

Mohammed heeft telkens de geopenbaarde woorden gememoriseerd. Aangezien Mohammed niet kon lezen of schrijven, moet wel besloten worden dat de poëtische woorden van de Koran van God zelf komen. Zoals Jezus genezingswonderen deed, zo is de Koran het wonder van Mohammed.

Volgens de traditionele strekking is de Koran 'ongeschapen'. Dat betekent dat zij goddelijk is, deel uitmaakt van God. Wat voor God geldt, geldt dus ook voor de Koran: zij is eeuwig, volmaakt, en ongeschapen. Koranverbranding is dan heiligschennis, historisch kritisch onderzoek van de tekst is onmogelijk. Het is daarbij niet nodig de Koran te interpreteren, ze is helder en duidelijk en moet letterlijk uitgelegd worden (in de praktijk: geïnterpreteerd binnen nauwe marges van de traditie). Volgens de zgn. rationele benadering van de Moetazila (9^e eeuw) was de Koran 'geschapen'; anders heb je immers twee goden: Allah en Koran. Maar niets is aan God gelijk, ook de Koran niet. Door nadenken en discussie moet men de Koran interpreteren (in de praktijk was dat rationalistisch, filosofisch doordenken). Onder het

bewind van kalief al Mamoun (786-833) werd dit de staatsleer en werd een inquisitie ingesteld om erop toe te zien dat ambtenaren zich daaraan hielden. Een traditionalistische groep, onder leiding van Ibn Hanbal, (780-855) beweerde echter dat de Koran, als Gods Woord, een eigenschap van God is, en dus eeuwig en ongeschapen is. De vierde kalief na Al Mamoun verdedigde de opvatting van Ibn Hanbal en sindsdien is die onder de soennieten een centrale leerstelling, onder sjiïeten bleven moetazilietsche ideeën langer voortleven.

Afgeschafte koranverzen (abrogatie)

Bij verzen die elkaar tegenspreken wordt het principe van *abrogatie* (afschaffing) gehanteerd: de latere verzen verdringen de vroegere. Uitgangspunt is 2:106: *Welk teken [koranvers] Wij ook afschaffen of doen vergeten, Wij komen met iets beters of overeenkomstigs. Weet jij niet dat God almachtig is?* Maar welke verzen zijn later, welke zijn vroeger? In moderne koranuitgaven staat wel welke verzen Mekkaans zijn (vroeg) en welke Medinensisch (laat), maar uiteindelijk zijn het alleen de oelama's (wetgeleerden) die het precies weten. Toch is er niet altijd overeenstemming over de precieze volgorde van de koranverzen, de afschaffingtheorieën zijn dus omstreden. Een bekend voorbeeld, waarover unanimité bestaat, is het drinken van wijn: dat werd eerst toegelaten, dan beperkt, tenslotte verboden (16:67 – Mekkaans, geabrogeerd door Medinensische verzen: 2:219; geabrogeerd door 4:43, 5:90-91). Moslims zien hierin hoe God zijn volk stapje voor stapje naar zijn volmaakte wil leidde.

Bekend is ook 2:256: *In de godsdienst is geen dwang*. Volgens latere commentatoren is dit vers geabrogeerd door het latere 'zwaardvers' in 9:5: *Als de heilige maanden zijn verstreken, doodt dan de veelgodendienaars waar jullie hen vinden, grijpt hen, belegert hen en wacht hen op in elke mogelijke hinderlaag. Maar als zij berouw tonen, de salat verrichten en de zakat geven, legt hun dan niets in de weg. God is vergevend en barmhartig*. Vrede is dus afhankelijk van onderwerping aan de islam. Hier wordt opgeroepen de polytheïsten te bestrijden - niet andere monotheïstische gelovigen. Maar alles kan misbruikt worden. Osama Bin Laden paste het zwaardvers toe op joden en 'kruisvaarders'. De islamitische geschiedenis kent zowel het dulden van andere monotheïstische gelovigen als het gedwongen bekeren (Mahreb, Spanje onder de Almohaden) ook van soennieten tot het sjiïsme (in het Safavidische rijk, 16e eeuw). In ieder geval, als de oelama's abrogatie toepassen is dat niet ten gunste van een liberale lezing van de Koran. Omdat de islam geen hiërarchische gezagsstructuur kent, is er geen unanimité over abrogatie. Daarnaast zijn er ook 'moderne' vaak westerse islamitische gelovigen, vooral jonge mensen, die zelf zo'n beetje hun godsbeeld samenstellen, iets wat we in het christendom evengoed tegenkomen. Voor hen is 'God' een product van hun eigen verlangens, zij verzamelen – vaak zonder zich daar van bewust te zijn – die verzen uit hun heilig boek die hen aanspreken. "Godsdienst is onbekommerd projecteren tegenwoordig" (P. Cliteur). Een theologisch probleem tenslotte is dat de Koran een eeuwigheidskarakter heeft. De Koran is de neerdaling van het 'moederboek' dat in de hemel op een 'welbewaarde tafel' ligt. Wat in de Koran staat geschreven, is al van eeuwigheid bij God aanwezig. Dat laat zich moeilijk rijmen met verzen die een slechts tijdelijk karakter hebben.

Koranuitleg

Omdat de Koran zo moeilijk is, heeft zich een duidingliteratuur ontwikkeld: tafsirs of commentaren. Het gezag van de tafsirs kan men vergelijken met dat van de Bijbel voor christenen. De tekst van de Koran is niet alleen moeilijk, op verscheidene plaatsen is hij onbegrijpelijk en onvertaalbaar. Onze westerse koranvertalingen zijn daarom vaak gebaseerd

op de interpretaties van de tafsirs. De tafsir van Galalayn (of 'Djalalayn', 15^e eeuw) is toegankelijk voor een breed publiek (echter niet in het Engels of Nederlands). De tafsir van Baydawi (14^e eeuw) wordt gedoceerd aan de Azhar universiteit in Egypte. Tafsirs zijn vrij moeilijk, gesteld in klassiek Arabisch, en heel gedetailleerd. Het gezag ervan neemt tegenwoordig af omdat ook moderne leken commentaren beginnen te schrijven. De bekendste en meest gelezen moderne commentaar is die van de Egyptenaar Sayyid Qutb (20^e eeuw). Hij was een van de ideologen van de Moslimbroederschap. Deze tafsir is eigenlijk meer een verzameling van preken, waarin het Westen (democratie, individualisme, ...) veroordeeld wordt. Door deze koranuitlegging krijgt de Koran zelf een antiwesters aura.

Gebruik van de Koran

Men ziet de Koran ook als een heilig boek, je kunt het niet zomaar met vuile handen aanraken of met een onzuiver hart lezen. Gedeelten uit de Koran worden voor rituele doeleinden gebruikt (soera 1), ook als talisman (113, 114). Er bestaan ook 'mini'-korans die te klein zijn om te lezen maar gebruikt worden om *djinns* af te weren. De Koran behoort te worden gereciteerd, men spreekt dan heilige woorden. In *kalligrammen* worden verzen uit de Koran kalligrafisch verbeeld. Natuurlijk wordt de Koran ook gewoon gelezen en bestudeerd, vooral door hoger opgeleiden.

De Koran is geen wetboek, al wordt hij soms zo gezien door radicale moslims. Wel is de sjaria is voor een deel gebaseerd op de Koran, maar voor een veel groter deel op de tradities, de *ahadit*. Een klein tiende van de Korantekst is juridisch, maar daaronder vallen ook gebedsvorschriften e.d. De juridische teksten die in de Koran staan, zijn in feite amendementen op het toenmalige gewoonterecht (betreffende erfrecht, huwelijksrecht, strafrecht).

Koran en Bijbel

De Koran wil de voorgaande heilige boeken (Psalmen 17:55, Thora 5:44, Evangelie 5:46,) corrigeren (5:48). Want joden en christenen hebben volgens de Koran hun Schriften vervalst. Dat moet wel, is de gedachte, want die Schriften zijn niet altijd in overeenstemming met de Koran, die de volle waarheid is (2:79; 3:78). Wat de evangelisten en Paulus hebben geschreven over Jezus vormt dan wel het Nieuwe Testament, maar dat is niet hetzelfde als het 'evangelie' (*Indjiel*) die aan Jezus werd gegeven. Het N.T. ziet men meer op de hoogste staan van de Hadith, waarvan ook niet alles betrouwbaar is.

In de Koran treffen we echo's aan van rabbijnse opvattingen, gedachten uit christelijke apocriefe geschriften, schrikwekkende beschrijvingen van het laatste oordeel en hel, Bijbelse verhalen in een vorm die afwijkt van die in de Bijbel zelf. Dergelijke sporen van het verleden hoeven een moslim niet te verontrusten. Hij kan ze beschouwen als een teken dat Mohammed aan het eind stond van een reeks van profeten die allen dezelfde waarheid verkondigden.

Kenmerkend is dat de ('Bijbelse') verhalen in de Koran doorgaans zo kort zijn, met een haast verwijzend karakter, dat het lijkt alsof die verhalen bij het publiek bekend werden verondersteld. We treffen ook veel personages uit de Bijbel aan in de Koran. De gelijkenis is echter oppervlakkig. In de Koran worden de personages geïslamiseerd: ze zijn eigenlijk moslims ('onderworpen' aan de Ene God). Van Abraham (Ibrahim) wordt uitdrukkelijk gezegd dat hij geen jood, christen of polytheïst was (3:67) maar dat hij zich aan de ene God onderwierp. Jozef wijst erop dat men geen 'metgezel' (of 'genoot' zoals Jezus) aan God mag toevoegen (12:38). Adam, Noach, Mozes, Jezus en anderen waren profeten, zij hebben allen

een deel van de openbaring ontvangen. De openbaring van Mohammed bevestigt die van zijn voorgangers, hij is het 'zegel der profeten' (33:40), de laatste en definitieve profeet. Van Jezus wordt ontkend dat hij de Zoon van God is, en de drie-eenheid wordt afgewezen.

Joden en christenen worden de 'volken van het boek' genoemd (later werd die term ook uitgebreid tot Zoroastriërs en Hindoes, omdat die ook boeken hadden).

De Hadith

De *Hadith* ('dat wat verteld wordt', mv. *ahadith*) is een grote verzameling neergeschreven overleveringen over het doen en laten van Mohammed. Die manier van doen van de profeet noemt men de *soenna*. Het gaat over zaken die Mohammed gedaan of gezegd heeft, of zijn stilzwijgende goedkeuring toen anderen iets deden. Daaraan behoort de moslim dan een voorbeeld te nemen, het gaat over het juiste handelen. Voor de overgrote meerderheid van de moslims vormt de Hadith een aanvulling op en interpretatie van de Koran. De Hadith is als het ware de Koran in actie, het leven van Mohammed is een zichtbare uitdrukking van wat God in de Koran zegt. Voor vele theologen is de Hadith dan wel niet letterlijk geopenbaard, zoals de Koran, maar hij is evengoed geïnspireerd. Eigenlijk kan de Koran niet goed begrepen worden zonder de Hadith, omdat elk vers in de Koran een context heeft die we alleen in de Hadith vinden. Dat betekent dat er uiteindelijk twee openbaringsbronnen zijn: de Koran en de Hadith. In de praktijk worden zij bronnen van gelijke rang. Zo vertelt de Koran wel dat men de *salat* moet doen (gebed), maar leren we uit de Hadith dat dit vijf keer per dag moet gebeuren. De Koran verordent de hand af te hakken bij diefstal (5:38), volgens de Hadith moet dat alleen als iets van grote waarde werd gestolen.

Islamitische theologen hebben de eerste drie eeuwen lang gediscussieerd en gestudeerd over de vraag welke van de overgeleverde tradities, die elkaar op sommige punten tegenspreken, authentiek zijn en welke later verzonnen zijn. Daarom is de overleveringsketen zo belangrijk (de *isnaad*). Een tekst bestaat telkens uit twee delen: het verhaal zelf, en dan de namen van degenen die het verhaal hebben overgeleverd. Wanneer een keten ononderbroken doorloopt tot de profeet, werd de traditie goedgekeurd. Men maakte onderscheid tussen tradities die *betrouwbaar*, *zonder veel steun*, of *zwak* zijn. Dit werd vastgesteld in de 9^e eeuw. Het doet wat denken aan hoe in de Talmoed bij verhalen ook verteld wordt door welke rabbijnen ze werden doorgegeven. De verhalen in de Hadith doen ook denken aan de joodse midrasj, in die zin dat de verhalen een bepaald vers uit de Koran moeten verduidelijken, vaak door de aanleiding van de openbaring van dat vers te noemen. Soms wordt een soera uit de Koran vers voor vers uitgelegd. Uiteindelijk werden er in de soennitische islam zes *ahadith* betrouwbaar bevonden. De belangrijkste zijn die van al Boechari en Moeslim (9^e eeuw).

Een veel gebruikte Hadith, een bloemlezing eigenlijk, is *A Manual of Hadith* van Mawlana Muhammad Ali, die een nogal vredelievende interpretatie van de Hadith geeft.

Naast de Hadith is er literatuur die zich speciaal richt op de gelegenheden, historische omstandigheden, waarin bepaalde verzen van de Koran werden geopenbaard. Doel daarbij is het betreffende vers beter te begrijpen of uit te leggen. Vooral al Wahidi (11^e eeuw) heeft zich daarmee beziggehouden.

Er zijn ook moslims die (meestal niet openlijk) vragen stellen bij het gezag van de Hadith, zij zijn niet meer zo zeker van het openbaringsgehalte van deze traditie.

Sjaria

De sjaria is de islamitische wet. De bronnen van de sjaria zijn de Koran en uitleg van rechtsgeleerden uit de begintijd van de islam. De sjaria behandelt zowel het religieuze als het burgerlijke leven. Onder de rechtsgeleerden zijn er vier scholen (vier richtingen) die ontstaan zijn vanuit regionale culturele verschillen.

De Malikitische school, terug te voeren op de jurist Malik ibn Anas (gest. 796) hecht veel belang aan de traditie, ook de plaatselijke traditie van een land. We vinden deze school in Zuid Egypte en Noord Afrika. In het noorden van Egypte (de Nijldelta) en in Indonesië treffen we de Sjafiiïtische school aan, gesticht door Al Sjafii (gest. 820). Deze school hecht veel belang aan de soenna, de traditie van de profeet, en interpreteert de Koran ook vanuit deze traditie (wat tegenwoordig algemeen aanvaard is). De Hanbalitische school benadrukt eveneens de traditie, kent een letterlijke interpretatie van Koran en Hadith, en eist een strenge naleving van de sjaria. Ahmad ibn Hanbal stierf in 903. Deze school vinden we in Saoedi Arabië. De Hanafitische school tenslotte ruimt veel plaats in voor het individuele oordeel van een rechter, al wordt natuurlijk wel rekening gehouden met de traditie. Het is de meest tolerante richting. Men vermoedt dat Aboe Hanifa (gest. 767) er de stichter van is. Deze school is verbreid in Centraal Azië en de landen van het voormalige Ottomaanse Rijk.

Tussen deze scholen bestaan minieme verschillen, maar over de belangrijke zaken vindt men in alle scholen dezelfde uitspraken. Alle vier scholen stellen dat de hand van een dief moet worden afgehakt, dat een ontuchtige moet gestenigd, dat wie van het geloof afvalt moet gedood worden, dat wie wijn drinkt stokslagen krijgt. Er moet wel een duidelijk bewijs van overtreding zijn. Ook de beoorloging van niet-moslims wordt voorgeschreven. Het huwelijk kan eenzijdig door de man worden ontbonden. Dat de sjaria niet altijd wordt toegepast is te danken aan de overheden (de staat) die niet graag ziet dat haar bevoegdheden worden overgenomen door religieuze wetgeleerden. Waar de wetgeleerden de macht in handen hebben (Iran), wordt de sjaria wel toegepast.

De kern van het islamitisch recht is dat het door God is ingesteld. Er is dus geen tegenspraak mogelijk. Volgens moslims werd dit recht ingevoerd onder Mohammed. In werkelijkheid zijn het de islamitische rechtsgeleerden die van de 7^e tot de 9^e eeuw de sjaria uit de Koran en Hadith hebben afgeleid door redenering via analogie, tot er een consensus was. Tijdens die ontwikkelingsfase ruimde de besluitvorming op rationele gronden steeds meer plaats voor het gezag van de traditie, de Hadith.

In de 10^e eeuw echter werd de ‘poort van de zelfstandige rechtsvinding’ (*idjtihad*) gesloten. De sjaria zoals zij toen was, werd voor alle tijden en voor alle moslims verplicht. Voor traditionele moslims tot vandaag is deze sjaria een heilige wet is die onveranderd van kracht blijft. Wat de sjaria niet behandelt wordt door de religieuze experts beslist met het uitvaardigen van een ‘advies’ (*fatwa*). Dat kan gaan over geboorteregeling, fotograferen, enz. Het gezag van een fatwa hangt af van het gezag van de rechtsgeleerde en de acceptatie van gelovigen. (De terdoodveroordeling van Salman Rushdie door de fatwa van ayatollah Khomeini stootte in de islamwereld ook op veel tegenstand). De sjaria wordt gezien als het juridische ideaal, maar in de praktijk wordt ze zelden letterlijk uitgevoerd. Sommigen pleiten voor een hervorming van de sjaria, om die meer in overeenstemming te brengen met de mensenrechten, maar die pleitbezorgers ondervinden veel tegenstand door hen die de mensenrechten zien als een uiting van westers cultuurimperialisme.

Mensenrechten

‘Mensenrechten – een testvraag voor de islam’ (H. Küng, *De Islam: De toekomst van een wereldreligie*, Kampen 2006, 675-676).

“De situatie is beslist niet hopeloos: als tegenwoordig zelfs de katholieke kerk, die zo lang een bolwerk van antidemocratische reactie bleef, omdat ze terecht bang was haar (middeleeuwse) hiërarchische structuren te verliezen, ten slotte toch minstens theoretisch de mensenrechten (zij het dan in eerste instantie buiten de kerk!) erkent, zou dan ook niet voor de islam een fundamentele verandering mogelijk zijn, ook al beschikt de islam niet over het instituut oecumenisch concilie? In de islamitische landen hadden de Europese koloniale machten en de meeste kerken notoir weinig gedaan om de mensenrechten te bevorderen. Daarom is het begrijpelijk dat veel moslims zich er tegenwoordig over ergeren als vroegere koloniale bazen nu op hoge toon eisen dat de mensenrechten in één klap gerealiseerd moeten worden. De Europese landen hebben er bijna tweehonderd jaar over gedaan om de mensenrechten (bijvoorbeeld de rechten van vrouwen) enigszins tot gelding te brengen. Daarom moet er ook voor de islamitische landen op het punt van tempo en manier van realisering een zeker begrip worden opgebracht, zonder daarom evidente schendingen van de mensenrechten te vergoelijken.

Maar toch bestond er bij de aanvaarding van de ‘Algemene Verklaring van de Rechten van de Mens’ in 1948 door de voltallige vergadering van de VN ook een principiële islamitische oppositie: Saoedi-Arabië onthield zich van stemming, samen met Zuid-Afrika en zes communistisch landen. De reden: de verklaring erkende niet dat rechten een gave van God zijn, en minachtte de koran door de erkenning van een recht op het veranderen van godsdienst. Interessant: de islamitische minister van Buitenlandse Zaken van Pakistan verdedigde de verklaring uit naam van zijn regering juist met het argument dat de koran het toestond te geloven of niet te geloven. Zuid-Afrika heeft intussen de apartheid afgeschaft, veruit de meeste communistische staten hebben zich ontdaan van de regimes die vijandig staan tegenover de mensenrechten. Saoedi-Arabië echter wacht nog op een koerswijziging. De weg naar de erkenning van de mensenrechten voor ieder individu is op veel plaatsen nog een lange.

Voor het islamitisch identiteitsgevoel betekende de verklaring van de mensenrechten inderdaad een enorme uitdaging: gelijkberechtiging van vrouwen en religieuze minderheden, en afschaffing van de strenge lijfstraffen? Onder invloed van conservatieve denkers als de Pakistaan Mawlaana Aboe'l-A'laa Mawdoedi probeerden belangrijke islamitische organisaties te komen tot een harmonisering van islam en mensenrechten, maar dan in omgekeerde zin: door de mensenrechten in het bestaande systeem van de sjaria te integreren en precies die rechten onvermeld te laten, die niet gemakkelijk daarin op te nemen waren. Op die manier werd in 1990 door de Organisatie van de Islamitische Conferentie de ‘Verklaring van Caïro over de Mensenrechten in de Islam’ aangenomen. Ofschoon deze verklaring juridisch niet bindend is, is ze toch van groot politiek belang.

Juist kritische moslims vragen zich naar aanleiding van de Verklaring van Caïro af: zijn de spanningen tussen de sjaria en de Algemene Verklaring van de Rechten van de Mens dan te verdoezelen door die verklaring tot een integraal bestanddeel van de islamitische traditie te maken en daarbij wezenlijke verschillen gewoon te verzwijgen? Zo wordt bijvoorbeeld in de Verklaring van Caïro in artikel 5 over het recht op het huwelijk met geen woord gesproken over de eis niet te discrimineren op grond van godsdienst. Artikel 10 daarentegen verleent aan

de islam tegenover andere godsdiensten een geprivilegieerde status: ‘De islam is de godsdienst van onverdorven (oorspronkelijke) natuur. Het is verboden enige vorm van dwang op iemand uit te oefenen of gebruik te maken van zijn armoede of onwetendheid om hem tot een andere godsdienst of tot het atheïsme te bekeren.’ Dit artikel probeert elke bekering van de islam en elke missionaire activiteit van andere godsdiensten onder moslims principieel uit te sluiten; het is daarmee radicaal in strijd met de Algemene Verklaring van de Rechten van de Mens, die de bekering tot een andere godsdienst of de overgang tot geen enkele religie uitdrukkelijk tot mensenrecht verklaart. Men betwijfelt dus of zo’n ‘islamisering van de mensenrechtenverklaring’ door haar eigenlijke inhoud gerechtvaardigd wordt. Trouwens: kunnen de mensenrechten wel zo specifiek op de islam gebaseerd worden, en zo ja, hoe dan?”

Hans Küng oppert dan de mogelijkheid om mensenrechten in de islam te funderen op enkele koranpassages zoals de mens als ‘plaatsvervanger’ van de engelen (niet als ‘beeld en gelijkenis’ van God) (2:3); of de gelijke waarde van alle mensen: “wie iemand doodt, anders dan voor doodslag of wegens verderf zaaien op de aarde, is alsof hij de mensen gezamenlijk heeft gedood” (5:32) of de Mekkaanse verzen over geloofsvrijheid: “er is in de godsdienst geen dwang” (2:256), of over de pluraliteit van godsdiensten: “En als jouw Heer het had gewild, hadden wie er op de aarde zijn allen geloofd. Of kun jij de mensen dwingen gelovigen te worden?” (10:99); ook zijn man en vrouw gelijkwaardige schepselen van God: “vreest jullie Heer die jullie uit één wezen geschapen heeft, die uit hem zijn echtgenote schiep en die uit hen beiden vele mannen en vrouwen heeft voortgebracht en [over de aarde] verspreid”(4:1). Küng besluit (p. 677):

“Maar deze positieve uitspraken zijn slechts de ene kant van de boodschap van de koran, de andere wordt helaas door veel moslims verzwegen. Want uit de gelijke waardigheid van alle mensen zou immers moeten volgen dat ze gelijke rechten hebben. Maar daarvan kan in de koran geen sprake zijn: mannen blijken tegenover vrouwen en moslims tegenover niet-moslims in rechten ondubbelzinnig en op grote schaal bevoorrecht”.

Vrouwenrechten

De Koran heeft de reputatie vrouwonvriendelijk te zijn. Wel zijn man en vrouw in religieus opzicht aan elkaar gelijk (4:1; 33:35): ze zullen dezelfde beloning in het paradijs ontvangen. Vrome daden van vrouwen zijn evenveel waard als die van mannen (3:195). In juridisch opzicht zijn ze echter niet gelijk. Zo is het getuigenis van één man evenveel waard als dat van twee vrouwen (2:282), krijgen mannen dubbel zoveel van de erfenis als vrouwen (4:11, 176). Bij echtscheiding hebben vrouwen niet dezelfde rechten als mannen (2:226-233; 65:4-6). Polygamie is toegestaan (4:3). Moslims wijzen erop dat deze verzen voor de vrouwen een verbetering inhielden ten opzichte van de toestand voor de vrouw in de Arabische samenleving van de 7^e eeuw.

Het beruchtste vers is ongetwijfeld:

4:34: De mannen zijn zaakwaarnemers [voogden] voor de vrouwen, omdat God de een boven de ander heeft bevoorrecht en omdat zij van hun bezittingen uitgegeven hebben. De deugdzame vrouwen zijn dus onderdanig en zij waken over wat verborgen is, omdat God erover waakt. Maar zij van wie jullie ongezeglijkheid vrezen, vermaant haar, laat haar alleen in de rustplaatsen en slaat haar. Als zij jullie dan gehoorzamen, dan moeten jullie niet proberen haar nog iets aan te doen. God is verheven en groot. (Vgl. Ef.5:21vv.)

De vrouw is dus duidelijk ondergeschikt aan de man. Andere verzen houden de mannen voor om vriendelijk met hun vrouwen om te gaan: 4:19: *En gaat vriendelijk met haar om. Als jullie een afkeer van haar hebben, dan zijn jullie misschien wel afkerig van iets waar God toch veel goeds in heeft gelegd.*

De Koran stelt dat zowel man als vrouw zich netjes moeten kleden (24:30-31). Over hoofddoeken wordt niet gesproken. De latere commentaar van Galalayn interpreteert dit vers als moet de vrouw haar hoofd, hals en borsten bedekken. Vers 33:59 is een beetje vaag: *O profeet! Zeg tot jouw echtgenotes, jouw dochters en de vrouwen van de gelovigen iets van haar overkleding over zich heen naar beneden te laten hangen. Dat bevordert het best dat men haar herkent en niet lastigvalt. En God is vergevend en barmhartig.* Dit vers werd in de loop der tijd steeds strenger geïnterpreteerd door schriftgeleerden. Opmerkelijk is dat voor vrouwen van profeten strengere maatstaven gelden. Zij moeten binnenshuis blijven (33:33), mogen alleen van achter een afscheiding met anderen praten (33:53), Mohammeds weduwen mochten niet hertrouwen. Bijbelse personages: Eva krijgt niet meer schuld dan Adam bij de zondeval, de koningin van Seba wordt getekend als vrijwel de gelijke van Salomo, een vrouw kan in theorie macht hebben.

De Koran heeft geen probleem met het beleven van seksueel genot (2:187). Het huwelijk is geen sacrament, zoals in de katholieke kerk, maar een contract, en kan dus ontbonden worden. Seksuele relaties buiten het huwelijk zijn verboden; overspel wordt bestraft met zweepslagen (24:2). Volgens de Tafsir (commentaar) van Galalayn is dat ook steniging; hij legt soera 24:2 zo uit (uitleg cursief):

De ontuchtige vrouw
die niet gehuwd is, of gehuwd geweest
En de ontuchtige man
Die niet gehuwd is, of gehuwd geweest
Geselt ieder hunner
Met honderd geselslagen
De straf voor wie gehuwd is, of gehuwd geweest
Is daarentegen steniging
- maar dan moeten er wel vier getuigen zijn.
Bron?

Volgens sjiiitische rechtsgeleerden kan men ook een ‘tijdelijk huwelijk’ aangaan. In die zin legt men 4:24 uit. Kalief Oemar verbood dit, en soennitische schriftgeleerden stonden het slechts toe in de strijd, zij vonden dit vers trouwens geabrogeerd door latere verzen.

‘Gelijkberechtiging van de vrouw in de islam?’ (H. Küng, *De Islam: De toekomst van een wereldreligie*, Kampen 2006, 681-682).

“Voor christenen is het interessant dat de vrouw in het oorsprongsverhaal volgens de koran niet als verleidster van de man wordt voorgesteld. Wel is er een oerzonde van het eerste mensenpaar, die de verdrijving uit het paradijs tot gevolg heeft – maar er is geen erfzonde die dan ook nog eens door de geslachtsdaad vanaf het eerste ogenblik van het leven op ieder kind zou worden overgedragen, reden waarom het volgens de traditionele christelijke praktijk zo snel mogelijk zou moeten worden gedoopt. Die gedachte komt ook niet in de bijbel voor: noch in Genesis noch in het Nieuwe Testament (Brief aan de Romeinen). Ze is eerder de

vondst van de kerkleraar Augustinus, die in zijn jonge jaren een aanhanger was van de Manicheeëngodsdienst. [...]

De rol van de vrouw is in de islam zoals in het traditionele christendom in de regel beperkt tot haar rol als echtgenote, huisvrouw, moeder en opvoedster van de kinderen. De islam heeft grote waardering voor huwelijk en familie, de grootfamilie als cel van de samenleving. In de islam is dus een celibaatswet voor ambtsdragers, die bij de katholieke clerus medeverantwoordelijk is voor de minachting voor vrouwen, onbekend. Terwijl in het rooms-katholieke christendom Maria, de maagd en moeder, hoogverheven en geïdealiseerd voor ongehuwde clerici moet dienen als compensatiefiguur, bij wie men op ‘geestelijke wijze’ intimiteit, beminnelijkheid, vrouwelijkheid en moederlijkheid kan ervaren, dient in de sjjiitische islam juist Fatima, de ascetische, ijverige en op het gezin georiënteerde dochter van de profeet, tot voorbeeld en identificatiemodel tegen westers consumentisme en tegen de heersende gewoonte vrouwen tot slaaf te maken eerst van de vader, daarna van de echtgenoot. Zo kan ook zij een symbool van vrijheid, gelijkheid en integriteit worden.

Toch is daarom de positie van de vrouw in de islam nog beslist niet bevredigend, en dat valt veel vrouwen in onze tijd natuurlijk zwaar. Volgens de officiële soennitische leer mag de vrouw het gebed in de moskee niet samen met mannen verrichten. Zij is bij haar politieke activiteiten, het uitoefenen van publieke ambten en in de rechtspleging evenzeer aan beperkingen onderworpen als in haar rechten in het huwelijk of haar rechten als dochter, en in haar beroepsuitoefening. Buiten de sfeer van het huishouden zijn contacten tussen mannen en vrouwen niet geoorloofd, omdat de openbare ruimte aan de mannen is voorbehouden.

Juist de beperking van de rol van de vrouw tot de huiselijke omgeving heeft uiteindelijk een negatieve uitwerking op de samenleving. Een van de belangrijkste redenen voor de gebrekkige concurrentiepositie van de islamitische landen van Marokko tot Iran is volgens recent onderzoek het gebrek aan werkende vrouwen [...]. Hoe opener een regime staat tegenover de niet-islamitische wereld, des te hoger is het percentage werkende vrouwen”.

‘Moslimvrouwen voor vrouwenrechten’ (H. Küng, *De Islam: De toekomst van een wereldreligie*, Kampen 2006, 684).

“Maar wij moeten wel bedenken: in de meeste moslimlanden is de sjaria in de moderne tijd vervangen door westers georiënteerd seculier recht [...] en zelfs in landen als Saoedi-Arabië werden stilzwijgend westerse elementen in het eigen rechtssysteem opgenomen. Daarom worden in de praktijk veel discriminerende beginselen niet meer toegepast. Zo wordt het voorschrift van de koran om alle gehuwde vrouwen gelijk en rechtvaardig te behandelen vaak geïnterpreteerd als een indirecte oproep tot monogamie en wordt de laatste tijd in huwelijkscontracten het huwelijk met een tweede vrouw uitgesloten. Maar in principe bleven het traditionele familierecht en erfenisrecht, in sommige opzichten in strijd met de mensenrechten, meestal van kracht, en ze zijn nog steeds van grote invloed op het gedrag van mensen in het alledaagse politiek of privéleven. Nog in 1999 werd in Egypte een door de regering met steun van de hoogste moefiti van het land voorgesteld wetsontwerp, dat het aan de vrouw moest toestaan om zich los te maken van een huwelijk met een gewelddadige echtgenoot, door de conservatieve meerderheid in het parlement afgewezen”. [...]

‘besnijdenis van meisjes’ (H. Küng, *De Islam: De toekomst van een wereldreligie*, Kampen 2006, 685-686).

“Een bijzonder dramatisch voorbeeld van een traditionele houding tegenover de seksualiteit van vrouwen vormt de besnijdenis van meisjes en jonge vrouwen. Het betreft hier hoogstwaarschijnlijk – zoals ook bij de besnijdenis van jongens – een voorislamitisch gebruik, dat in de islam werd overgenomen en in veel islamitische landen hoorde bij de voorbereiding van het meisje op het huwelijk. Van de besnijdenis voor jongens, en al helemaal van de besnijdenis van meisjes, is in de koran nergens sprake. De laatste geldt niet als verplicht, alleen maar als aan bevolen. Deze praktijk, waarbij ofwel de voorhuid van de clitoris of het hele orgaan, soms ook nog delen van de binnenste schaamlippen worden verwijderd, wordt tegenwoordig steeds meer beschouwd als verminking van de genitalia. Niet alleen omdat ieder jaar een aanzienlijk aantal meisjes aan de gevolgen van deze ingreep sterft, maar ook omdat hij een sterke vermindering van de seksuele beleving betekent. Desondanks wordt nog in het begin van de 21^e eeuw de verminking van de genitalia als volksgebruik in 28 landen (vooral in Afrika) dagelijks op 4000 meisjes toegepast, ofschoon ze in een aantal van deze landen (bijvoorbeeld Egypte) wettelijk verboden is”. [...]

‘Enkele concrete voorbeelden van (een gebrek aan) vrouwenrechten’ (H. Küng, *De Islam: De toekomst van een wereldreligie*, Kampen 2006, 686-687).

“Dat de strijd voor de rechten van vrouwen zelfs Saoedi-Arabië in zijn greep heeft gekregen, blijkt uit het feit dat de derde ronde van de nationale dialoog in juni 2004 in Medina op voorstel van de regering voor het eerst aan de kwestie van de vrouw was gewijd. Heftig omstreden was niet alleen het algemene rijverbod voor vrouwen, waarvoor geen rechtstreekse rechtvaardiging in de koran te vinden is, maar vooral ook de Saoedische wetten, die voorschrijven dat vrouwen voor nagenoeg elke handeling in de openbare ruimte (het kopen van een reisbiljet, het reizen zelf, het verrichten van bankzaken, handelstransacties) vergezeld moeten zijn van een man uit de eerste graad van verwantschap die hen beschermt. De Saoedische heersers hebben het wel mogelijk gemaakt dat tienduizenden vrouwen konden studeren en een diploma behalen, maar dat zij een plaats verwierven in het beroepsleven leidde er tot nu toe nauwelijks toe dat de mannenwereld openbrak; er ontstonden alleen maar parallelle werelden van louter vrouwelijke scholen, banken, zelfs inkoopcentra, die met de mannenwereld slechts virtueel (via telefoon, video, internet) in verbinding staan. Een manifest van ongeveer honderd geestelijken bewijst hoezeer de islamitische rechtvaardiging van patriarchale gebruiken uit de bedoeïenensamenleving van het Arabische binnenland een vakdiscussie belemmert. Het vijftigtal vrouwen die, naar het voorbeeld van Aisja, de echtgenoot van de profeet, die zelf op haar kameel door de woestijn reed, op een dag zelf in hun auto door Riyaad reden, werden tot gevangenisstraffen veroordeeld.

Dat de strijd voor de rechten van de vrouw ondanks alles niet uitzichtloos is, blijkt bijvoorbeeld in Marokko. Onverwachts diende de jonge koning Mohammed VI een nieuw wetsontwerp voor het gezin in, dat door het parlement op 23 januari 2004 met slechts enkele wijzigingen werd aangenomen. De plicht van vrouwen om aan haar mannen te gehoorzamen werd opgeheven, en het gezin kwam te staan onder verantwoordelijkheid van beide echtelieden. De leeftijd waarop vrouwen konden trouwen werd verhoogd van 15 naar 18 jaar”.

Apollogetisch deel

God en Allah: dezelfde God?

“*Twisten jullie met ons over God, terwijl Hij onze Heer is en jullie Heer?*” zegt de Koran in Soera 2:139. Maar het kan niet ontkend worden dat islam en christendom een heel verschillend godsbeeld hebben. De islam ziet God als één verheven God die zelfgenoegzaam is: “*er is geen god buiten God [Allah]*”, luidt de geloofsbelijdenis. Daarmee wordt de *tawhied*, de eenheid van God uitgedrukt. De Koran zegt: “*Zeg: Hij God is één. God de eeuwige. Niet heeft Hij verwekt noch is Hij verwekt en niet één is aan Hem gelijkwaardig*” (Soera 112). Nog duidelijker zegt de Hadith Qoedsi: “*Ik ben zo zelfgenoegzaam, dat Ik het niet nodig heb, dat er iemand met Mij geassocieerd wordt*” (H. Qoedsi 5). Dit is de afwijzing van *sjirk*. Sjirk is God vergezeld doen gaan van een ander wezen, een ‘deelhebber’ – in de Koran gericht tegen polytheïsten maar ook tegen christenen met hun ‘drie-eenheid’. Op de rotskoepel op het tempelplein te Jeruzalem, die eind 7^e eeuw, dus in de begintijd van de islam gebouwd werd, vinden we koranteksten die bijna uitsluitend over Jezus gaan, en een felle afwijzing vormen van diens goddelijkheid en van de drie-eenheid. Het islamitische godsbeeld heeft zich ontwikkeld in polemieken met het christelijke.

Anders dan moslims geloven christenen in een drie-ene God. De drie-eenheidsleer kreeg pas in de 4^e eeuw haar traditionele vorm in de Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel, maar ook in de Bijbel wordt God ons beschreven als een God die handelt, zich kenbaar maakt door zijn woord en zijn Geest. Theologisch verstaat men onder dat ‘woord’ niet alleen de woorden Gods, maar ook visioenen en vooral Jezus Christus zelf. Maar een woord moet ook gehoord, ontvangen, worden en daarin is de werking van Gods Geest essentieel: de Geest bewerkt dat wij kunnen horen (bijv. “*En de Heere opende haar [Lydia’s] hart, zodat zij acht gaf op wat door Paulus gesproken werd*” – Hand.16:14). In ieder geval, een louter eendimensionale opvatting van God kan onmogelijk de dynamiek van God beschrijven. Het is die dynamiek van God die christenen door de leer van drie-eenheid willen uitdrukken. Dit werken van God door zijn woord en zijn Geest, noemen we Gods *condenscentie*. Dat betekent dat God zich ‘neerbuigt’, dicht bij de mens wil zijn, volgens Johannes zelfs door zijn Geest ‘in’ de mens wil wonen (vandaar ook *immanentie*). In het christendom deelt God zichzelf mee aan de mens, hij openbaart wie hij is, speciaal in de ‘menswording’. Maar God is ook *transcendent*: ver boven ons begripsvermogen verheven. De God van de Bijbel is zowel transcendent als condenscent. (“*Wie is als de Here, onze God, die zeer hoog woont, die zeer laag neerziet, in de hemel en op de aarde*” – Ps.113:5-6).

De islam wijst deze godsopvatting af: “*Zeg niet: ‘Drie’. Houdt daarmee op, het is beter voor jullie. Immers, God is één God*” (Soera 4:171). Vreemd is dat de Koran de drie-eenheid ziet als bestaande uit God, Maria en Jezus (5:116). Mogelijk heeft Maria’s titel van *Theotokos* (‘Godbarende’) en ook de praktijk van Maria-aanbidding voor enige verwarring gezorgd. Allah is één, en daarmee ook enkel transcendent. Natuurlijk heeft Allah in de Koran ook zijn ‘woord’ gegeven, maar in dat woord openbaart hij niet wie hij is – hij blijft transcendent, de mens kan Allahs wezen niet begrijpen: “*Hem bereiken de blikken niet, maar Hij bereikt de blikken wel*” (6:103). Er zijn wel 99 namen van Allah die iets over hem zeggen (zoals Barmhartige, Onderwerper, ...), maar met die al te ‘menselijke’ begrippen weet de gelovige, toegepast op Allah, toch niet hoe Allah in wezen is. Wat in de Koran geopenbaard wordt, is niet wie Allah is, maar waaraan de mens zich dient te houden: “*Zij bevatten niets van zijn kennis, behalve dan wat Hij wil*” (2:255). Dat betekent dat hij niet uit is op zoiets als ‘relatie’ met de mens, of een ‘verbond’, hij is uit op ‘onderwerping’ of mooier gezegd ‘overgave’ (= ‘islam’) van de mens. Wel wordt vaak verwezen naar een soera waar staat dat Allah dichter bij de mens staat dan zijn halsslagader – wat op nabijheid wijst, maar wat er doorgaans niet

bijgezegd wordt is dat de context die van oordeel is. Allah kent de geheime gedachten van de gelovige, *“Wij hebben de mens toch geschapen en Wij weten wat hij zichzelf influistert. Wij zijn namelijk dicht bij hem dan de halsslagader”* (50:16). Het gaat dan verder over de twee engelen die op je beide schouders zitten (die in het gebed telkens gezegend worden), die alles over je bijhouden, en over de roes van de dood die de waarheid aan het licht zal brengen, de hel dreigt.

De condenscendentie van de bijbelse God tegenover Allahs loutere transcendentie komt tot uiting in het gebed. Het ‘Onze Vader’ is gericht op relatie met God. Het moslimgebed (*salat*) dat de moslim vijf keer per dag hoort te bidden, spreekt God niet aan als Vader maar als Erbarmmer. Het moet gebeden worden in het Arabisch, zoals voorgeschreven met de juiste buigingen, anders is het niet geldig en hoort God het gebed niet eens. In het christendom is gebed gericht op relatie, in de islam is het een religieuze plicht, die wel een beloning wacht.

De Bijbel vervalst?

Moslims beweren dat de Bijbel vervalst is. Dat moet wel, is de gedachte, want op fundamentele punten verschilt de Bijbel van de Koran, en de Koran is Allahs letterlijke openbaring: *“Dit is een volmaakt Boek, daaraan is geen twijfel, een richtsnoer voor de godvrezenden”* (Soera 2:2). Als men vraagt wie de Bijbel dan vervalst heeft, en wanneer dat gebeurde, blijft de gemiddelde moslim het antwoord schuldig. Maar er bestaat wel literatuur die op deze vragen een antwoord geeft. (Zoals: Muhammad Ata Ur-Rahim, *Jesus Prophet of Islam*, Singapore 1978). Daarin lezen we dat op het Concilie van Nicea in 325 de drie-eenheid de officiële leer van de kerk werd (het ging vooral over de natuur van Jezus – bestrijding Arianisme), en dat toen ook de canon werd vastgesteld. Dat laatste klopt niet, de canonisering van het Nieuwe Testament is een proces van enkele eeuwen geweest, de canon werd op dit concilie niet vastgelegd. Desalniettemin, volgens moslimliteratuur werden toen uit zo’n 300 bestaande evangeliën de nu vier bekende evangeliën uitgekozen, de andere moesten vernietigd worden. Onder die afgekeurde evangeliën bevond zich ook het Evangelie van Barnabas, waarnaar moslims graag verwijzen omdat het een islamitisch gekleurde interpretatie van Jezus biedt. (In 1986 verscheen op de voorpagina van de Turkse krant *Türkiye Gazetesi* een artikel daarover. Het originele manuscript van dit evangelie zou toen gevonden zijn in het oosten van Turkije). Historisch-kritisch onderzoek heeft echter uitgewezen dat dit Evangelie van Barnabas uit de 16^e eeuw stamt (het bevat bijvoorbeeld citaten van Dante Alighieri uit de 14^e eeuw). Het werd waarschijnlijk op schrift gesteld door een Spanjaard die zich tot de islam bekeerd had. Vermoedelijk werd het geschreven om de Moriscos (onder dwang tot het christendom bekeerde moslims) argumenten tegen het christelijk geloof aan te reiken.

Hoe zit het dan met die vier canonieke evangeliën? In de vier eerste eeuwen van de islam (600-1000 n.Chr.) waren er nauwelijks moslimtheologen die beweerden dat deze evangeliën vervalst waren, al beschuldigden ze christenen wel van verkeerde interpretaties. Onderzoek heeft uitgewezen dat de oorsprong van de beschuldiging van vervalsing ligt bij kalief Ibn Khazem, die in de 11^e eeuw vanuit Cordoba Zuid Spanje bestuurde. Er was namelijk een probleem: Allah had geboden het evangelie van de christenen te respecteren. *“Hij heeft op u nedergezonden de Schrift met het wezenlijke bevestigend wat daarvoor was. Hij heeft nedergezonden de Torah en het Evangelie tevoren tot een rechte leiding voor de mensen”* (Soera 3:3). Omdat de Koran de waarheid bevatte, en het evangelie daarmee toch niet overeenstemde, moest het oorspronkelijke, ‘ware’ evangelie in de loop van de tijd door christenen vervalst zijn. Hij besloot: *“De christenen zijn het geopenbaarde evangelie kwijtgeraakt, behalve enkele sporen die God gered heeft als argument tegen hen”*. Latere

moslimtheologen hebben deze gedachte overgenomen en verder uitgewerkt, zo bijvoorbeeld Ibn Taymīya (14^e eeuw), een traditionalistisch moslim door wie in de 18^e eeuw Al Wahhab zich zou laten inspireren, die aan de basis van het Salafisme ligt.

Er waren echter heel wat moslimgeleerden die *wel* de authenticiteit van de evangeliën aanvaardden. Dat waren vooreerst moslims die leefden vóór Ibn Khazem, zoals Ali at Tabari (9^e eeuw, een tot de islam bekeerde christen, die een boek schreef: “weerlegging van de christenen”) en Al Bukhari (9^e eeuw) die als samensteller van een van de zes canonieke Hadithverzamelingen een groot gezag kent. Maar ook later waren er beroemde moslims die de authenticiteit van de Bijbel accepteerden: Al Ghazzali (11^e - 12^e eeuw), die beschouwd wordt als de grootste autoriteit inzake islamitische theologie en jurisprudentie (en mee aan de basis ligt van de verstarring van de islam), en Ibn Sina (in het Westen bekend als Avicenna, 11^e eeuw). Recenter accepteerde Muhammad Ahmad Khan (gestorven 1905) de bevindingen van modern onderzoek: “Wat de tekst van de Bijbel betreft: die is niet veranderd, ... noch werd gepoogd een tekst te maken die afwijkt van de authentieke tekst”. (Er kunnen meer voorbeelden genoemd worden, maar deze volstaan).

Wat zegt de Koran, die voor moslims het laatste woord heeft, over deze zaak? In de Koran lezen we zowaar dat de Bijbel een ware openbaring van God is en ook geloofd moet worden, Soera 2:136: *“Zeg: Wij geloven in God, in wat naar ons is neergezonden [de Koran] en in wat naar Ibrahiem, Isma’iel, Ishaak, Ja’koeb en de stammen is neergezonden en in wat aan Moesa [Tora] en ‘Isa [Evangelie] is gegeven en in wat aan de profeten door hun Heer gegeven is. Wij maken geen verschil tussen één van hen en wij hebben ons aan Hem overgegeven”*. Koran, Tora en Evangelie zijn allemaal door Allah geopenbaard. Nu is er ook een soera die zegt dat niemand Gods woorden kan veranderen, Soera 6:34: *Er is niemand die Gods woorden veranderen kan; tot jou zijn immers al mededelingen over de gezondenen gekomen*”. [gezondenen zijn de profeten vóór Mohammed, zoals Noach, Abraham, enz.] Dus, Allahs woorden in Koran, Tora, en Evangelie kunnen die niet veranderd worden, ergo niet vervalst worden. (Deze gevolgtrekking wordt door moslims niet gemaakt). Als dan, zoals gezien, de Bijbel en de Koran niet overeenstemmen, ligt – gezien de Bijbel eerder was dan de Koran - de bewijslast op de schouder van de moslim; die moet bewijzen dat de Bijbel onjuist is *en* de Koran juist.

Maar goed, moslims geloven dus toch dat de Bijbel vervalst werd, want anders moeten ze twifelen aan de Koran, en dat is natuurlijk een ongemakkelijke zaak. Ze verwijzen dan bijvoorbeeld naar volgende soera, die moet bewijzen dat de Bijbel vervalst is, Soera 5:48: *“En Wij hebben het boek met de waarheid [de Koran] naar jou neergezonden ter bevestiging van wat er voordien van het boek [in de Bijbel dus] al was en om erover te waken. Oordeel dan tussen hen volgens wat God heeft neergezonden en volg hun neigingen niet in afwijking van wat van de waarheid tot jou gekomen is”*.

‘Volg hun neigingen niet na’, neigingen die afwijken van de waarheid die Mohammed geopenbaard gekregen heeft, die bevestigt wat God voorheen al geopenbaard had in de Bijbel. Dat zegt dus niet dat de Bijbel afwijkt van wat Mohammed zegt, maar wel dat joden of christenen (het is niet duidelijk wie bedoeld worden) afwijken van hun eigen openbaring. In het eerste deel van deze soera staat dat de Koran bevestigt wat in de Bijbel staat, en dat het Mohammeds taak is daarover te waken.

Jezus niet gekruisigd?

“Zij zeggen: ‘Wij hebben de masieh 'Isa, de zoon van Marjam, Gods gezant gedood’. Zij hebben hem niet gedood en zij hebben hem niet gekruisigd, maar het werd hun gesuggereerd” (Soera 4:157-158). Een van de belangrijkste verschillen tussen de Bijbel en de Koran gaat over de kruisdood van Jezus. Voor christenen is dat het hart van het geloof: Jezus gestorven is als een offer voor de mensen, zodat zij daardoor behouden zullen zijn. Moslims geloven niet dat Jezus gekruisigd werd.

Toch noemt de Koran drie maal de dood van Jezus. 19:33: *“En vrede zij met mij op de dag dat ik geboren werd, op de dag dat ik sterf en op de dag dat ik weer tot leven word opgewekt”*. 3:55: *“Toen God zei: “O 'Isa, Ik laat jou sterven en Ik zal jou tot Mij opheffen”*. 5:117: [Jezus zegt ...]: *“En toen U mij weggenomen had [of: gij mij deed sterven] was U de opziener over hen; U bent van alles getuige”* (*tawaffaitani* betekent dat God hem tot Zich heeft genomen in de zin van ‘sterven’). Valt dat te rijmen met bovengenoemde soera die zegt dat Jezus niet gekruisigd is? Sommige onderzoekers wijzen erop dat de context van deze soera duidelijk maakt dat hier eigenlijk staat dat *de joden* Jezus niet gekruisigd hebben, dat leek alleen maar zo. Het loutere feit dat Jezus gekruisigd werd, wordt hier niet ontkend. (Vergelijk Jacobus Revius: *“zijn de joden niet Heer Jesu die u kruisten”*). Mogelijk zou dan bedoeld zijn dat de Romeinen Jezus gekruisigd hebben. Zo wordt die tekst door moslims natuurlijk niet gelezen. Andere onderzoekers menen dat *“maar het werd hun gesuggereerd”* [Vert. Kramers: *“voor hen werd een schijnbeeld van hem gemaakt”*] een ontlening is aan de christelijk gnostiek, die beleeft dat niet Jezus – die immers geen materieel lichaam had, maar een ander in zijn plaats gekruisigd werd.

Maar wat dan met Soera 19:33, die zo evangelisch aandoet: Jezus wordt geboren, sterft, en wordt weer opgewekt. Volgens moslims zelf zijn het Mekkaanse verzen, gaat het dus om een vroege openbaring. Zou het kunnen dat Mohammed hier iets van christenen heeft overgenomen, dat in later tijd niet meer gepast gevonden werd? Moslims hebben hier verschillende antwoorden op. Sommigen aanvaarden dat Jezus stierf, maar niet door kruisiging. Ahmaddiy moslims aanvaarden dat Jezus aan kruis hing maar overleefde. Hij ging later naar Kasjmir waar hij tot oude leeftijd verbleef. Enkele moderne moslims aanvaarden dat Jezus gekruisigd werd. Dat betekent niet dat zij het zien als een zoenoffer. Zij benadrukken het martelaarschap van Jezus en verwijzen naar Soera 2:157: *“En zegt niet van hen die op Gods weg gedood worden dat zij dood zijn; zij zijn juist levend, maar jullie beseffen het niet”*. Maar de meerderheid van moslims volgen de traditionele visie dat de dood en opstanding van Jezus pas in de toekomst zullen plaatsvinden. Zij hebben daarbij een nogal vreemd verhaal gefabriceerd. Na 2000 jaar bij God verbleven te hebben, komt Jezus terug op aarde om een nieuw koninkrijk te stichten. Hij zal dan trouwen en kinderen krijgen, en sterven als hij 70 is. Daarna zal Jezus opgewekt worden.

Een veel gehoorde uitleg is Jezus niet gekruisigd kan zijn omdat een profeet van God niet kan falen (Soera 3:54-55). Toch noemt de Koran in 4:155 dat profeten ten onrechte worden gedood. Moslims geloven dat Jezus op wonderbare wijze naar de hemel werd opgenomen en dat iemand anders, misschien Judas, zijn plaats aan het kruis heeft ingenomen. Dat laatste vinden we niet in de Koran maar in een tafsir (korancommentaar) en in het Evangelie van Barnabas. Die zijn op hun beurt weer geïnspireerd door christelijke-gnostische teksten (zie daarvoor ook de paragraaf *‘Hoe komt Mohammed aan zijn kennis?’*)

Natuurlijk berichten de evangeliën – die moslims volgens de Koran zouden moeten geloven – dat Jezus wel degelijk gekruisigd werd. Niet alleen de evangeliën, ook niet-christelijke bronnen noemen de kruisdood van Jezus:

De Romeinse historicus Tacitus (55-120) schrijft in zijn Annalen (15:44,2-3): “[...] *Het ging om een groep mensen die vanwege hun misdadige gedrag algemeen gehaat werden en die in de volksmond Chrestianen werden genoemd. De naam is afgeleid van de Christus die tijdens het bewind van Tiberius door toedoen van de procurator Pontius Pilatus was terechtgesteld*”. (Vert. M.A.Wes, *Tacitus: Claudius en Nero*, ’s Hertogenbosch 2000, 242).

Mara Bar-Serapion was een stoïcijnse schrijver uit Syrië die in 73 n.Chr. vanuit de gevangenis een brief naar zijn zoon schreef: *“Wat gaf het de Atheners dat ze Socrates doodden? Hongersnood en ziekte kwamen over hen als een oordeel over hun slechte daden. Wat hadden de mensen van Samos eraan dat ze Pythagoras verbrandden? In een ogenblik werd hun land met zand bedekt. Wat hadden de Joden eraan dat ze hun wijze Koning ter dood brachten? Heel kort daarna is hun koninkrijk vernietigd. God heeft deze drie wijze mensen op rechtvaardige wijze gewroken: de Atheners kwamen om door de honger; de bewoners van Samos werden door de zee verzwolgen; de Joden, beroofd en uit hun land verdreven, zijn overal verspreid. Maar Socrates stierf niet definitief; hij leefde voort in de leer van Plato. Pythagoras is niet voorgoed dood; hij leefde voort in het standbeeld van Hera. Ook de wijze Koning is niet voorgoed dood; hij leefde voort in de leer die hij gegeven had”*. (<http://www.allaboutthejourney.org/dutch/suetonius.htm>, 10/06:15).

De Griekse filosoof Lucianus van Samosata uit de 2e eeuw n.Chr. spot met de naastenliefde en de doodsverachting van christenen: *“Het komt erop neer dat die arme stumperds het in hun hoofd hebben gehaald dat zij onsterfelijk worden en het eeuwige leven krijgen. Het gevolg is dat zij de dood verachten en zich in groten getale vrijwillig aangeven. Daarbij komt dat hun eerste wetgever hun heeft geleerd dat zij elkanders broeders moeten zijn, wanneer ze eenmaal over de schreef zijn gegaan door het geloof in de Griekse goden af te zweren, waarna zij die aan het kruis geslagen praatjes maker [s sofist] zelf vereren en volgens zijn wetten leven”*. (Vert. H.L. van Dolen, *Lucianus: De ontmaskering van de charlatans*, Amsterdam 1996, 60).

De joodse historicus Flavius Josephus schreef in de eerste eeuw een geschiedenis van de joden. In deze *Antiquitates Judaicae* lezen wij: *“In die tijd leefde Jezus, een wijs man, [voor zover het geoorloofd is hem een man te noemen]. Hij verrichte namelijk daden die onmogelijk geacht werden, en hij was leermeester van mensen die met vreugde [de waarheid] tot zich namen. En veel Joden alsook velen van de Grieken bracht hij tot zich. [Hij was de Christus]. Ook nadat Pilatus hem op aanwijzing van de eerste mannen bij ons de straf van het kruis had opgelegd, gaven zij die het eerst in liefde waren gaan leven niet op. Hij was namelijk aan hen verschenen op de derde dag, opnieuw levend. De goddelijke profeten hadden die dingen en ontelbare andere wonderbaarlijke dingen over hem gezegd. Tot op de dag van heden is de naar hem genoemde groep van christenen niet verdwenen*. (Ant.8:63-64. Vert. Meijer & Wes, *De Oude Geschiedenis van de Joden*, Amsterdam Leuven 1998, 331).

Naar deze tekst is veel onderzoek verricht. Men neemt aan dat wat hier tussen vierkante haken geplaatst is, latere christelijke interpolaties zijn. In 1971 zorgde Shlomo Pines, een Israëlische onderzoeker, voor grote opschudding met zijn vondst van een afwijkende versie van deze tekst die hij aantrof in de ‘Wereldgeschiedenis’ van de christelijke historicus Agapius (10^e eeuw, in het Arabisch):

“In die tijd was er een wijze man die Isu heette. Hij leidde een goed leven en men wist dat hij deugzaam was. Veel mensen van de Joden en andere volken werden zijn leerlingen. Pilatus veroordeelde hem tot kruisiging en dood. Zij die zijn leerlingen waren verlieten zijn leerlingenschap niet. Zij vermeldde dat hij aan hen verscheen, drie dagen na zijn kruisiging, en

dat hij leefde. Dus is hij misschien de Messias over wie de profeten wonderen vertelden”. (Meijer & Wes, *De Oude Geschiedenis van de Joden*, 68).

Tenslotte is er de Babylonische Talmoed (eindredactie 6^e eeuw n.Chr., dat is dus een tijd later, maar de betreffende tekst kan ouder zijn). Deze verwijst naar de kruisiging (hier heet het ‘ophanging’) van Jezus op de vooravond van het Pascha: *“Op de vooravond van het Pascha werd Yeshoea opgehangen. ... Omdat niets ten gunste van hem naar voren werd gebracht, werd hij opgehangen op de vooravond van het Pascha”* (b. Sanhedrin 43a).

Mohammed in de Bijbel voorzegt?

De Bijbel mag dan volgens moslims vervalst zijn, als dat zo uitkomt kunnen ze toch naar die Bijbel verwijzen om te ‘bewijzen’ dat de komst van Mohammed daarin al voorzegt werd. Enkele voorbeelden.

- *Jes.21: 7* “En ziet hij strijdswagens, ruiters twee aan twee, een karavaan ezels, een karavaan kamelen, laat hij dan scherp opletten, zeer scherp!”

‘Een karavaan ezels en een karavaan kamelen’. Dat verwijst volgens sommige moslims naar de intrede van Jezus in Jeruzalem - op een ezel, en naar Mohammed die op kamelen reed (streed). Zo zou Jesaja zowel de komst van Jezus als die van Mohammed hebben voorzegt. Dat het over Mohammed gaat wordt nog eens onderstreept doordat Jesaja ook Arabië noemt.

Vooreerst gaat Jesaja’s bewuste uitspraak niet over Arabië maar over Elam en Medië. Pas in vers 13 begint een geheel nieuw gedeelte met een profetie ‘tegen Arabië’. Wat Jesaja zegt in vers 7 kan moeilijk betrokken worden op Jezus. “ruiters twee aan twee, een karavaan ezels”? De evangelisten schrijven dat Jezus op een ezeljong Jeruzalem binnenkwam. Dan is Zach. 9:9 een betere verwijzing. In Jesaja gaat het over de ondergang van Babel (vs.9) door toedoen van Perzië (vs.2: Elam). Het is bekend dat het Perzische leger naast de gebruikelijke paarden, ook ezels en kamelen gebruikte om de vijand in verwarring te brengen. Xenophon, een Grieks schrijver uit de 5^e eeuw v.Chr. bericht daarover in zijn *Cyropaedia*.

- *Jer.28:9. Maar van de profeet die profeteert van vrede, als het woord van die profeet uitkomt, van die profeet zal erkend worden dat de HEERE hem in waarheid heeft gezonden.*

Ook dit vers zou over de profeet Mohammed gaan; ‘islam’ betekent ook ‘vrede’, en Mohammed is de profeet die vrede predikt. Deze profetie kan volgens moslims niet op Jezus slaan omdat die gezegd heeft: *Luc.12:51: “Denkt u dat Ik gekomen ben om vrede te brengen op de aarde? Nee, zeg Ik u, maar eerder verdeeldheid”.*

Puur linguïstisch betekent ‘islam’ onderwerping, niet ‘vrede’ (al wordt dat vaak beweerd). Dat Mohammed een profeet van vrede is, moet toch betwijfeld worden, gezien zijn vele militaire activiteiten. Jeremia profeteert in hoofdstuk 28 tegen de valse profeet Chananja die over vrede met Babel profeteert. In vers 9 zegt Jeremia eigenlijk: we zullen eens zien of de profeet die van vrede profeteert (Chananja dus) wel door de Heer gezonden is. Dat blijkt niet het geval en Chananja sterft. Deze profetie heeft niets te maken met Jezus en nog minder met Mohammed. Tenslotte, de verdeeldheid waar Jezus over spreekt is de verdeeldheid tussen hen die hem volgen en die hem niet volgen, hij bepleit hier niet de gewapende strijd.

- *Deut.18: 18. Ik zal een Profeet voor hen doen opstaan uit het midden van hun broeders, zoals u. Ik zal Mijn woorden in Zijn mond geven, en alles wat Ik Hem gebied, zal Hij tot hen spreken.*

Volgens (sommige) moslims duidt ‘een profeet uit het midden van hun broeders, zoals u’ meer op Mohammed dan op Jezus, want zowel Mozes als Mohammed waren gehuwd, waren wetgevers, voerden al eens oorlog. Van Jezus kan moeilijk gezegd worden dat hij ‘zoals u (Mozes)’ is, gezien zijn bijzondere geboorte, celibaat en genezingswonderen (ook moslims geloven dit van Jezus). Mohammed is veel beter vergelijkbaar met Mozes.

Het ‘zoals u’ betekent echter niet ‘in handel en wandel zoals u’, het heeft betrekking op iemand ‘uit het midden van hun broeders’, zoals ook Mozes uit het midden van de Israëlieten is. Reeds in Deut.18:15 staat: “Een Profeet uit uw midden, uit uw broeders, zoals ik, zal de HEERE, uw God, voor u doen opstaan; naar Hem moet u luisteren”. In Hand. 3:22 en 7:37 wordt naar dit vers verwezen en wordt dit betrokken op Jezus. Ook Jezus is uit de Israëlieten, Mohammed duidelijk niet.

Er zijn wel meer bijbelteksten waar men naar verwijst. Telkens is de uitleg, het betrekken ervan op Mohammed, slordig en tendentueus. Maar ook in de Koran zelf zou Jezus de komst van Mohammed voorzeggen:

- Soera 61:6. *“Toen 'Isa, de zoon van Marjam zei: "O Israëlieten, ik ben de gezant van God bij jullie om te bevestigen wat er van de Taura voor mijn tijd al was en om het goede nieuws te verkondigen van een gezant die na mij zal komen en van wie de naam Ahmad zal zijn."*

Moslims interpreteren Ahmad als Mohammed; Jezus voorzegde dan de komst van Mohammed. In Joh.14:16 beloofde Jezus de komst van de *Parakleitos* (‘pleiter’, ‘vertrooster’): *“Dan zal ik de Vader vragen jullie een andere pleitbezorger te geven, die altijd bij je zal zijn: de Geest van de waarheid”*. Er bestaat ook een Grieks woord *periklutos*, wat ‘roemrijke’, ‘vermaarde’, eventueel ook ‘geprezene’ betekent. Dat is ook de betekenis van ‘Ahmad’, een naam die Mohammed adopteerde. Alleen, onder de duizenden manuscripten van de evangeliën, die aan Mohammed voorafgingen, is er niet één dat ‘periklutos’ heeft. Zo te zien ligt een verkeerd verstaan van het woord *parakleitos* aan de basis van het geloof in de komst van ‘Ahmed’.

Hoe komt Mohammed aan zijn kennis? (Bronnen van de Koran)

Moslims geloven dat de Koran *letterlijk* door de engel Gabriël aan Mohammed werd meegedeeld. De Koran komt dus als het ware uit de hemel, het is een afschrift van de eeuwige Koran die in de hemel is: *“Bij het duidelijke boek! Wij hebben het tot een Arabische Koran gemaakt; misschien zullen jullie verstandig worden. En het is in het oorspronkelijke boek bij Ons, verheven en wijs”* (43:2-4). In werkelijkheid heeft Mohammed zijn inspiratie gehaald bij joden en christenen, met wie hij contact had. We vinden in de Koran talloze allusies op bijbelse verhalen (er zijn maar heel weinig uitgewerkte verhalen in de Koran). Wat opvalt is dat wat de Koran daarover zegt, nogal afwijkt van de bijbel. Vele van die afwijkingen treffen we aan in joodse agada en nieuwtestamentische apocriefen. Maar vaak zijn de verschillen ook te wijten aan misverstanden. Zo zou zelfs de meest onwetende jood nooit gezegd hebben dat Haman (minister van Ahasveros) de minister van Farao was (Soera 28:4-8 e.a.), en zou de meest onwetende christen Maria (of Myriam, de moeder van Jezus) niet verwarren met Myriam, de zuster van Mozes (19:27-28, 66:12). (Een uitleg is dat de Koran aan Maria, de

moeder van Jezus, een vrome titel toekent, te weten: ‘zuster van Aaron’ – vgl. ‘Jezus de zoon van David’).

Hieronder worden slechts enkele voorbeelden gegeven van de talloos vele ontleningen aan joodse en christelijke (vaak sektarische) overleveringen.

- In het kader van het verhaal over Kaïn en Abel, dat de Koran hervertelt, vinden we volgende uitspraak: *“Derhalve hebben Wij aan de Israëlieten voorgeschreven dat wie iemand doodt, anders dan voor doodslag of wegens verderf zaaien op de aarde, is alsof hij de mensen gezamenlijk heeft gedood en dat wie iemand laat leven is alsof hij de mensen gezamenlijk heeft laten leven”* (5:32). De tweede helft van dit vers wordt graag door moslims aangehaald. Het valt op dat er staat dat dit ‘aan de Israëlieten is voorgeschreven’. We vinden deze gedachte reeds in de Misjna (joodse wet, op schrift gesteld begin 3^e eeuw). Ook hier is het in verband met Kaïn en Abel dat gezegd wordt: *“Daarom werd de mens alleen geschapen, om je te onderwijzen dat wie een enkele Israëlitische ziel vernietigd, door de Schrift gezien wordt alsof hij een hele wereld heeft vernietigd. En wie een enkele Israëlitische ziel redt, wordt door de Schrift beschouwd alsof hij de hele wereld gered heeft”* (m Sanh.4:5).

- Er circuleerden in de eerste eeuwen ook enkele bizarre wonderverhalen over Jezus. Volgende is bijvoorbeeld terecht gekomen in de Koran: *“En [God zal hem] als een gezant tot de Israëlieten [zenden, om te zeggen]: "Ik ben tot jullie gekomen met een teken van jullie Heer: Dat ik voor jullie uit klei iets als de vorm van een vogel zal scheppen, er dan in zal blazen en dat het dan met Gods toestemming een vogel zal zijn”* (3:49). Dit verhaal vinden we terug in het apocriefe kindheidsevangelië van Thomas uit de 2^e eeuw n.Chr.: *“1. Dit kleine kind Jezus speelde, toen hij vijf jaar oud was, bij een oversteekplaats van een beek. En hij verzamelde het water dat daar stroomde in een poel, en maakte die schoon. Hij deed dat alles alleen door zijn woord. 2. En toen hij zachte klei had gemaakt, vormde hij daarvan twaalf mussen. Het was Sabbat toen hij deze dingen deed. En er waren ook andere kinderen aan het spelen met hem. 3. Een zekere jood zag wat Jezus deed: spelen op de sabbat, en ging meteen naar zijn vader Jozef. “Zie, jouw kind is bij de beek en hij heeft klei genomen en twaalf kleine vogels geboetseerd, en hij heeft de sabbat ontheiligd”. 4. En Jozef ging naar de plaats en zag en riep tot hem en zei: “Waarom doe jij deze dingen op de sabbat, dat is niet volgens de wet!” Maar Jezus klapte in zijn handen en riep naar de mussen en zei tot hen: “Ga!” En de mussen vlogen op en gingen kwetterend weg. 5. En toen de joden dit zagen waren ze verbaasd, en gingen heen en vertelden de oudsten wat ze Jezus hadden zien doen”*.

- Over de kruisiging van Jezus lezen we in de Koran: *“... hun zeggen: "Wij hebben de masieh 'Isa, de zoon van Marjam, Gods gezant gedood." ? Zij hebben hem niet gedood en zij hebben hem niet gekruisigd, maar het werd hun gesuggereerd. Zij die het daarover oneens zijn, verkeren erover in twijfel. Zij hebben er behalve het afgaan op vermoedens geen kennis van; zij hebben hem vast en zeker niet gedood. Echter, God heeft hem tot Zich omhooggebracht. God is machtig en wijs”* (4:157-158). De kerkvader Irenaeus noemt de visie van de gnosticus Basilides over Jezus: *“Hij heeft niet zelf de dood geleden, maar Simon van Cyrene werd opgevorderd om het kruis voor hem te dragen, en per vergissing en onwetendheid werd hij gekruisigd, door hem getransfigureerd zodat ze zouden denken dat het Jezus zelf was. En Jezus nam de vorm aan van Simon, en erbij staande, lachte hij naar hem”* (‘Tegen Ketterijen 8,24:4). Die transfiguratie wordt in de Koran: *“het werd hen gesuggereerd”*. (Volgens de vertaling van Kramers: *“voor hen werd een schijnbeeld van hem gemaakt”*). Mohammed moet dit gehoord hebben van leerlingen van Basilides (of andere gnostici). Wat Mohammed ontging was dat voor Basilides Jezus een schijnlichaam had en juist daarom niet gekruisigd kon worden.

Er zijn verschillende gnostische boeken waarin ontkend wordt dat Jezus gekruisigd werd, zo bijvoorbeeld ‘Tweede Verhandeling van de Grote Seth’: *“Ja, ze hebben mij gezien, ze hebben mij een straf opgelegd, maar het was een ander, hun vader. Hij die de gal en de azijn dronk, ik was het niet. Ze sloegen mij met een rietstengel, maar het was een ander. Die het kruis op zijn schouder droeg, was Simon. Het was een ander op wie zij de doornenkroon zetten. Maar ik verheugde mij in de hoogte, boven al de rijkdom van de archonten, en het zaad van hun dwaling en hun ijdele roem, en ik lachte om hun onwetendheid.* (J. Slavenburg, W. Glaudemans, *De Nag Hammadi Geschriften*, Deventer 2004, 326, 795-796).

Moslims vermoeden dat niet Simon, maar Judas in plaats van Jezus gekruisigd werd. Al-Nasa’i (9^e – 10^e eeuw) is samensteller van de Hadith ‘Soenan Al-Kubra (een van de zes canonieke hadiths). Daarin komen we de naam Judas nog niet tegen, wel het idee van transfiguratie. (Interessant is de vermelding van Jacobieten, Nestorianen en moslims en hun respectievelijke visie op Jezus).

“Ibn Abbas [een van Mohammeds metgezellen] zei: Net voordat Allah Jezus opnam in de hemelen, ging Jezus naar zijn discipelen, die met twaalf binnen in het huis zaten. Toen hij aankwam droop zijn haar van het water (alsof hij net een bad had genomen) en hij zei: ‘Er zijn er onder jullie die niet zullen geloven in mij, twaalf tijden nadat jullie hebben geloofd in mij’. Toen vroeg hij: ‘Wie onder jullie biedt aan dat zijn verschijning zal getransformeerd worden in die van mij, en in mijn plaats zal gedood worden? Wie dat ook aanbiedt, hij zal met mij zijn (in het paradijs)’. Een van de jongste onder hen bood zichzelf aan, maar Jezus vroeg hem neer te zitten. Jezus vroeg opnieuw een vrijwilliger, en dezelfde jonge man bood zich aan en Jezus vroeg hem opnieuw te gaan zitten. Toen de jongeman een derde keer zichzelf aanbood, zei Jezus: ‘Jij zult die man zijn’, en de gelijkenis van Jezus werd op die man gelegd, terwijl Jezus opvoer naar de hemel doorheen een gat in het dak van het huis. Toen de joden Jezus zochten, vonden zij die jongeman en kruisigden hem. Sommige van Jezus volgelingen geloofden niet in hem, twaalf tijden nadat ze in hem hadden geloofd. Toen verdeelden zij zich in drie groepen. De ene, de Jacobieten, zeiden: ‘Allah bleef bij ons zo lang als hij wou, toen voer hij op naar de hemel’. Een andere groep, de Nestorianen, zeiden, ‘De zoon van Allah was met ons zo lang als hij wou en Allah nam hem op naar de hemel’. Een andere groep, de moslims, zeiden, ‘De dienaar en boodschapper van Allah verbleef bij ons zo lang Allah wou, en Allah nam hem tot zich’. De twee ongelovige groepen werkten samen tegen de moslingroep en zij doodden hen. Sinds dit gebeurde, was de islam verborgen tot Allah Mohammed zond”. (Al-Nasa’i, Sunan Al-Kubra, 6:489).

Ibn Katheer (14e eeuw) is de auteur van een Tafsir (korancommentaar) van de Koran. Daarin treffen we volgende passage aan:

“Sommige christenen (sic.) beweren dat Judas Iscariot – dat is degene die de joden naar ‘Eesa leidde – degene is die de gelijkenis van Jezus overnam, dus kruisigden ze hem, en hij zei: ‘Ik ben niet degene die jullie willen, ik ben degene die jullie naar hem leidde’. Allah weet best wat echt gebeurd is”. (4/341).

Ook in het Evangelie van Barnabas, hoofdstukken 216-217 wordt Judas genoemd. Tekst: <http://www.sacred-texts.com/isl/gbar/gbar216.htm>.